

VALENTINY PÁL

Coase-kép másképp: középpontban a közszolgáltatások

Ronald Coase-ról a közgazdászoknak általában a tranzakciós és a társadalmi költségek kérdésköre, a tulajdonjogok és az intézmények fontosságának a felismerése vagy a Coase-tétel jut eszébe. Kicsit közelebről vizsgálva életművét, felsejlik, hogy mindezek mögött a gazdaság egy jelentős szeletének, a közszolgáltatásoknak a folyamatos, részletes jogi és gazdaságtörténeti elemzése áll, ezekből vonta le azokat a következtetéseket, amelyek ma a jog és közgazdaságtan vagy az új intézményi közgazdaságtan előterében állnak. A tanulmány ennek folyamatát kívánja bemutatni.*

Journal of Economic Literature (JEL) kód: B25, K23, L51, L97, N42, N44.

Ronald Coase két legismertebb cikke a vállalat természetét és a társadalmi költségeket tárgyalta. Ez a két cikk „elhomályosítja” azt a tényt, hogy mindkét cikk előzményeként, majd az azokat követő munkáiban Coase a közszolgáltatások problémáival foglalkozott, és a társadalmi költségeket elemző cikke is a hírközlés szabályozása körüli viták alapján született. Coase a közgazdasági vizsgálódásaihoz jogeseteket elemzett, empirikus tanulmányokat készített, gazdaságtörténeti adatokat gyűjtött. Maga is bizonytalan volt abban, hogy milyen mértékben tekinthető jogásznak, közgazdásznak, avagy történésznek. A következőkben először áttekintjük azokat az ellentmondásokat, amelyek a coase-i gondolatok befogadása¹ körül alakultak ki, majd a fontosabb életrajzi elemek említése után a közszolgáltatások tanulmányozásának szerepét vizsgáljuk az életműben. Ezt köve-

* A tanulmány a Madarász Aladár 70. születésnapja alkalmából rendezett konferencián elhangzott előadás alapján készült.

¹ A coase-i gondolatok hazai befogadása is töredékesnek tekinthető. A legtöbben a Coase-tétellel foglalkoztak (*Barancsuk* [2007], *Bartus-Szalai* [2014], *Szlávik* [2013]), Coase alapján írtak a kapitalizmus intézményrendszeréről (*Mike* [2014], [2016]), Coase módszertanáról (*Szakadát* [1995]), a tranzakciós költségekről a vállalatelméletben (*Kapás* [2000]), Coase helyéről a vállalatelméletben (*Madarász-Valentiny* [2015]), a tulajdonjogok és a társadalmi költségek coase-i felfogásáról (*Török* [1992a], [1992b]), a kártérítési ügyekről (*Szalai* [2017]) és a coase-i életműről (*Valentiny* [2005]).

tően a közszolgáltatások árazásához kapcsolódó témakört, a határkötségvitát és Coase-nak a szabályozásról alkotott véleményét mutatjuk be. A tanulmányt a problémákat összegző résszel zárjuk.

A Coase-kép ellentmondásai

A Svéd Királyi Tudományos Akadémia döntése szerint 1991-ben a Svéd Nemzeti Bank Nobel-emlékdíját a Chicagói Egyetem nyugdíjas professzora, Ronald Coase érdemelte ki a tranzakciós költségeknek és a tulajdonjogoknak a gazdaság működésében és intézményi szerkezetében játszott szerepe felismeréséért és tisztázásáért. Az Akadémia értékelése szerint Coase a mikroökonómia radikális kiterjesztésével interdiszciplináris összefüggésekbe helyezte a gazdaság működésének vizsgálatát. Módszeres, fokozatosan építkező kutatási tevékenysége eredményeként Coase a gazdaság működésében alapvető szerepet játszó „elemi részecskék” új készletét fedezte fel – fogalmazott a Svéd Királyi Tudományos Akadémia testülete.² Részben kutatásainak egymásra épülő, időben kiteljesedő jellegével magyarázzák azt a jelenséget is, hogy jelentős művei esetenként csak évtizedek múlva váltak a közgazdasági gondolkodást alapvetően befolyásoló írásokká (Cheung [1987] 455–456. o.).

A Nobel-díj indoklásában két cikk szerepelt. A vállalat természete (Coase [1937/2004]) című első fő művére 1966–1970 között 17, 1971–1975 között 47, míg 1976–1980 között 105 hivatkozás született. Ennek hatásában azonban már szerepet játszott az 1960-ban publikált, második fő művének tekintett, A társadalmi költség problémája című írása (Coase [1960/2004]), amely gyors sikert elérve 1966–1970 között 99, 1971–1975 között 186, míg 1976–1980 között már 331 hivatkozást tudhatott magáénak. A lassú beérés és a gyors siker különbségét a friss adatok is jól illusztrálják. 1980–2017 között A vállalat természete 4478, A társadalmi költség problémája 4000 hivatkozást könyvelhetett el.³ Ez a két írás a legtöbbit hivatkozott cikkek közé tartozik mind a közgazdasági, mind a jogi szakirodalomban. A hivatkozások összeszámlálásakor azt is figyelembe kell venni, hogy az utóbbi cikkben is tárgyalt kérdések összefoglalóan, hivatkozás nélkül, gyakran a Coase-tétel kifejezéssel jelennek meg az irodalomban, hasonlóan olyan fogalmakhoz, mint a Giffen-javak vagy a Pareto-hatékonyság. A Coase műveire történő hivatkozások száma folyamatosan nő (1979 és 2008 között évente átlagosan 6,8 százalékkal), annak ellenére, hogy 2000 után már keveset publikált (Landes–Lahr–Pastor [2011] S385. o.). Ez az alapvetően pozitív kép, a gyakori idézettség azonban sokféle hatást jelenthet, elfogadást és vitára ösztönzést egyaránt, abból kevesebbet mutat, hogy műve mennyire és milyen módon épült be a közgazdasági gondolkodásba.

A vállalat természete című írás a vállalatok létrejöttének kérdését állította középpontjába. Coase abból indult ki, hogy a neoklasszikus közgazdaságtan implicit

² The Prize in Economics 1991. Press Release. Nobelprize.org. Nobel Media AB 2014. http://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/1991/press.html.

³ Web of Science, <http://apps.webofknowledge.com> (2017. december 3-i letöltés alapján).

feltételezésével szemben az ármechanizmus működtetése, más néven a piacok működése, költségekkel jár. A legnyilvánvalóbb költség a releváns árak kiderítésénél jelentkezik, de számolni kell a piaci műveletek lebonyolításához szükséges szerződések megtárgyalásának és betartatásának költségeivel, a különböző típusú kockázatok kezelésének költségeivel stb. Amennyiben más, alternatív megoldások léteznek a piac koordináló szerepének átvételére, úgy ezek használatára minden bizonnyal sor kerül, ha olcsóbbak, mint az ármechanizmus működtetésének költsége. A piac működési költségeinek megtakarítása, ez az a legfontosabb indok, amely a vállalatok – eme „kis tervszerű társadalmak” – megjelenéséhez vezet (Coase [1992] 716. o.). Amíg a költségek összevetéséből a vállalaton belüli koordináció előnyösen kerül ki, addig a vállalat mérete nőhet. „A vállalat méretének határa ott van, ahol a tranzakciók vállalaton belüli megszervezésének költsége megegyezik azzal a költséggel, ami a piacon szervezett tranzakcióval járna. Ez határozza meg, hogy a vállalat mit vásárol, mit termel, és mit ad el” – foglalja össze Coase 51 évvel később cikkének vállalatelméleti vonatkozását (Coase [1988/2004] 19. o.).

A cikk megjelenése – Coase kifejezésével – egyáltalán nem hozott „azonnali sikert”, sőt az akkori munkahelyén, a London School of Economicson (LSE) ugyan formálisan gratuláltak írásához, de sem Arnold Plant, akinek csoportjában dolgozott, sem Lionel Robbins, a tanszékvezető, sem pedig az ott tanító, majdani Nobel-díjas Friedrich Hayek nem hozta szóba a továbbiakban, bár Coase úgy vélte, hogy ennél fontosabbat valószínűleg nem fog írni életében (Coase [1988a] 23. o.). A vállalatelmélet mai formalizált, modellekkel dolgozó főirányában Coase-t – a tranzakciós költségekkel összefüggő, egyébként nagyra becsült teljesítményén kívül – gyakran csak távoli „előfutárként” említik. A Nobel-díj odaítélése előtt például Coase neve szerepelt ugyan a vállalatelmélet legismertebb összefoglaló művében – jelezve, hogy a korszerű elméletek az általa vallott felfogás alapján születtek –, de cikke nem szerepelt a hivatkozott irodalmak között (Holmstrom–Tirole [1989]).⁴

A társadalmi költség problémája című írásában – az azt megelőző, Szövetségi Hírközlési Bizottságról (*Federal Communications Commission, FCC*) szóló 1959-es cikkhez hasonlóan – amellet érvelt, hogy amennyiben a tulajdonjogok pontos definiálásának követelménye teljesül, akkor, ha a tulajdonjogok eredeti szétozása nem felel meg a piaci résztvevőknek, mód van annak utólagos piaci tranzakciókban történő korrekciójára. Természetesen a „jogok újrendezésére csak akkor kerül sor, ha az ehhez szükséges tranzakciók költsége kisebb, mint az az értékenykedés, amelyet lehetővé tesznek” (Coase [1960/2004] 26. o.). Coase hangsúlyozta, hogy a végeredmény csak abban az esetben lehet független a jogi helyzetől, ha nincsenek tranzakciós költségek. Ezt Stigler Coase-tétel néven így összegezte: „tökéletes verseny esetén az egyéni és a társadalmi költségek egyenlők” (Stigler [1966] 113. o.), és megállapította, hogy ez a világ majdnem olyan furcsa lenne, mint a fizikai világ súrlódás nélkül. Ehhez Coase hozzátette, hogy egy ilyen világban a gazdasági rendszert alkotó intézményeknek sem tartalmuk, sem céljuk nem lenne.

⁴ A vállalatelmélet-fejezet, Sam Peltzman kifejezésével, Elmélet városba (*City of Theory*) vezet, és elsősorban a játékelmélet legújabb modelljeinek ismertetését tartalmazta (Peltzman [1991] 202. o.).

Coase azonban nem ezt a világot kívánta elemezni, inkább egy új szemléletmódot próbált adni a pozitív tranzakciós költségekkel jellemezhető, létező világ közgazdasági elemzéséhez. A vele vitatkozó vagy az írására reagáló cikkek azonban majdnem kizárólag a – hamisan coase-iánusnak tartott – nulla tranzakciós költségű helyzetet elemezték. Egy 2003-ban publikált felmérés szerint a vizsgált 45 tankönyv 80 százaléka tévesen interpretálja Coase érvelését. Egy későbbi, 2010-ben készült, a Coase-tétellel foglalkozó, 40 friss cikket elemző tanulmány pedig a cikkek 75 százalékát találta megtévesztőnek (*Shirley* [2016] 11. o.).

A Coase-ra történő hivatkozások vizsgálata írásai hatásának egy további jellegzetességét fedik fel. A közgazdászok közül talán az ő műveire szerepel a legnagyobb arányban jogi folyóiratokban megjelent hivatkozás. Természetesen ez nem véletlen, hiszen Richard Posner, Guido Calabresi és Henry Manne mellett a jog és közgazdaságtan diszciplína négy alapítója között tartják számon (*Landes–Lahr–Pastor* [2011] S391. o.). A rájuk és négy Nobel-díjas közgazdászra 1960–2009 között történt hivatkozásokat Landes és Lahr–Pastor vetette össze 2011-ben, és megállapította, hogy míg Coase műveire 28 százalékban hivatkoztak a jogi szakirodalomban (72 százalékban a közgazdaságiban), a hozzá talán legközelebb álló George Stigler és Gary Becker cikkeire már csak 16, illetve 13 százalékban, míg a formális modellekkel dolgozó Kenneth Arrow és Paul Samuelson műveire 1 százalék alatti jogi irodalmi hivatkozás jutott. Coase esetében a jogi hivatkozások aránya 2000 után folyamatosan csökkenni kezdett, elsősorban az új intézményi közgazdaságtan elterjedése következtében (*Landes–Lahr–Pastor* [2011] S395. o.).

Coase a műveiben – a legtöbb esetben számos jogesetet feldolgozva, részletes empirikus, gazdaságtörténeti adatgyűjtés segítségével – a gazdaság működésének megértéséhez a jogok allokációját, a jogi szabályozás és az ezekre épülő intézmények működését, a bíróságok és a bírák szerepét elemzi. Közgazdászt, jogászt, netán történészt tisztelhetünk-e személyében? Erre a kérdésre életútja ismeretében és saját válaszai alapján is nehéz megfelelni.

A London School of Economicson a meglehetősen esetlegesen összeválogatott – közgazdaságtant csak elvétve tartalmazó – tárgyakból tett első zárószakaszi vizsgák után (1930) az éppen akkor kinevezett Arnold Plant üzletvitellel foglalkozó előadásait és szemináriumait látogatta. Ez utóbbiak meghatározóvá váltak szellemi fejlődésében: a gazdaság működésének rendszeréről alkotott addigi elképzelései gyökeresen megváltoztak. Plant hatása azonban ennél a szellemi útmutatásnál is maradandóbb volt: miközben Coase az iparjogot választotta befejező egyetemi tanulmányaként, és a legjobb úton haladt ahhoz, hogy jogász váljon belőle, Plant közbenjárására az 1931–1932-es tanévet ösztöndíjjal az Egyesült Államokban töltötte, ahol az egyes ágazatok szerveződésének különbségeit vizsgálta. Egy új fogalom, a piac működtetésének költségei (a későbbiekben nagyrészt Oliver Williamson munkájának köszönhetően tranzakciós költségek néven vált ismertté) segítségével magyarázatot próbált adni a vállalatok létezésére. Kutatási eredményeit – a Nobel-díj kapcsán már említett – A vállalat természete című művében publikálta 1937-ben.

Mint később vallotta: „az, hogy formális oktatás nélkül kellett közgazdasági kérdésekkel foglalkoznom, nagy előnynek bizonyult. Nem lettem kiképezve arra,

hogy mit gondoljak, és arra se, hogy mit ne gondoljak, ami nagy szabadságot biztosított a közgazdasági kérdések vizsgálatában.” (Coase [1995] 232. o.) A végzése utáni évben a frissen alapított dundeei School of Economics and Commerce kurzusain tanítva olvasott először rendszeresen közgazdasági irodalmat, ismerte meg Adam Smith, Charles Babbage, William Jevons, Philip Wicksteed, Joan Robinson, Edward Chamberlin és Frank Knight írásait, azzal a céllal, hogy megértse „a való életben zajló történéseket”. Ehhez társult az az igénye, hogy az elméleti konstrukciókat mérésekkel igazolja, így kezdte Henry Schultznak, a Chicagói Egyetem tanárának, az Ökonometriai Társaság egyik alapítójának keresletelemzési módszereit alkalmazni (uo. 234–235. o.).

Arra a kérdésre, hogy milyen kutatáson dolgozik, egy 2013-ban készült interjúban azt a választ adta, hogy „[t]örténész maradtam. Sok évvel ezelőtt hozzákezdtem az 1700 és 1800 közötti londoni vízszolgáltató vállalatok vizsgálatához. (...) A londoni vízszolgáltatás történetéről szeretnék írni.” (Terjesen–Wang [2013] 179. o.) De talán nem is kell döntenie abban a kérdésben, hogy melyik tudományág műveléséhez állt legközelebb Coase. A célja mindenkor a gazdaság működésének megértése volt, amit a való világ eseményeinek tanulmányozásán keresztül kívánt elérni, elméleti megállapításokat ebből kívánt leszűrni. A tanulmányozott világ lehetséges szeleteiből azonban egy szelet számára fontosabbnak bizonyult a többinél, ez a közszolgáltatások, a hálózatos infrastruktúrák világa volt. Ezt a választást szeretnék a továbbiakban részletesebben bemutatni, mivel két híres cikkének van árnyoldala is, eltakarja Coase bőséges empirikus vizsgálódásainak terepét és azokat az elméleti hozzájárulásokat is, amelyek például a monopóliumok viselkedéséről, a számvitel szerepéről vagy a határkölséges árazásról szóltak. A két – leggyakrabban hivatkozott – cikkére vonatkozó hivatkozások az összes cikkére történő hivatkozásoknak 86 százalékát teszik ki. Ez az arány Stiglernél 36, Beckernél 27, Arrow-nál 26, Samuelsonnál 13 százalék volt (Landes–Lahr–Pastor [2011] S394. o.). Ezt az ellentmondást próbálta feloldani a Nobel-díj indoklásában a Svéd Királyi Tudományos Akadémia testülete is, amikor a két cikk említése mellett a módszeres, fokozatosan építkező kutatási tevékenységét, kutatásainak egymásra épülő, időben kiteljesedő jellegét hangsúlyozta.

Életrajzi elemek

Tanulmányainak sikeres befejezése után lehetőséget kap az éppen akkor alakuló Dundeei Közgazdasági és Kereskedelmi Főiskolán (1932–1934) az oktatásra, majd a Liverpooli Egyetemen (1934–1935) tanít. Alma materével a kapcsolatot továbbra is fenntartja, nyaranta a London School of Economicson dolgozik, majd 1935-ben tanársegéd lesz itt, átveszi a Cambridge-be távozó John Hicks monopóliumelméleti kurzusát, számviteli, költségszámítási kérdések iránt is érdeklődik. Barátjával, Ronald Fowlerrel együtt a közszolgáltatások gazdaságtana témában felszabaduló kurzust is vezet. Mivel keveset tud ezekről a kérdésekről, részletes gazdaságtörténeti tanulmányokba kezd a brit közszolgáltatások (gáz, villamos energia, posta, vízszolgáltatás) területén. Recenziót ír a brit gáziparról szóló könyvről (Coase [1938a]),

az állami tulajdon szerepéről (Coase [1938b]), a verseny szerepéről a közszolgáltatások területén (Coase [1939a]), és cikket a brit posta működéséről (Coase [1939b]). A háború kitörése után vezető statisztikusi feladatokat lát el különböző kormányhivatalokban, többek között a fakitermelésért és a hadianyagkészletekért felel, 1945-ben a brit központi statisztikai hivatalt (*Central Statistical Office, CSO*) képviseli Washingtonban. A London School of Economicsra 1946-ban tér vissza, ahol a „közszolgáltatások (beleértve a közlekedést) gazdaságtana” című kurzust oktatja, és a posta, a közlekedés és a műsorszórás problémáival foglalkozik.

1946-ban A közszolgáltatások árazásának elmélete címmel javaslatot készít a következő évi Robbins-szemináriumok tematikájára, amelyben aktuális problémákat tervez megvitatni. A téma a Tennessee Valley Authority (TVA) működése és a körülötte zajló vita lett.⁵ A diákok által készített 18 szemináriumi tanulmányt Coase mellett Lionel Robbins, Friedrich Hayek, Arnold Plant és Nicolas Kaldor vitatták meg (Thomas [2016] 26. o). Ebben az időszakban több cikket ír a monopolhelyzetű közszolgáltatások árazási kérdéseiről (Coase [1946/2004], [1946], [1947a], [1947b]), a brit műsorszórás problémáiról (Coase [1947c], [1948]). A műsorszórás kérdéseit Rockefeller-ösztöndíj segítségével 1948-ban nyolc hónapon át az Egyesült Államokban is kutatja. Első önálló könyve a brit műsorszórás monopóliumát vizsgálja (Coase [1950a]). Ugyanebben az évben a brit villamosenergia-ipar államosításáról is cikket közöl (Coase [1950b]).

Egy évvel később, 1951-ben az Egyesült Államokba költözik, a London School of Economicson kialakult kapcsolatai és a közszolgáltatások iránti érdeklődése alapján a Buffalói Egyetemen vállal állást. Elhatározását a brit társadalmi fejlődés szocialista útjának megvalósulásával szemben érzett fenntartásai és az amerikai közgazdaságtan teljesítménye iránti tisztelete is motiválta. A Chicagói Egyetem jogi kara kísérletet tesz Coase átcsábítására, de 1958-ban végül a Virginiai Egyetem közgazdaságtani tanszékét választja. Tovább foglalkozik a brit műsorszórás (Coase [1954]) és a posta (Coase [1955a]) problémáival, majd cikket ír az amerikai Szövetségi Hírközlési Bizottságról (*Federal Communications Commission, FCC*) (Coase [1959]). Ennek a cikknek a problémakörét általánosítva, nagyrészt a Chicagói Egyetem közgazdászainak ösztönzésére, születik meg (az LSE vendégszeretétét élvezve és a brit jogi eseteket tanulmányozva) a Nobel-díj indoklásában szereplő másik jelentős – és a közgazdaságtanban az egyik legtöbbet idézett cikk címet kivívó – írása, A társadalmi költség problémája.

1964-ben, 54 éves korában kerül a Chicagói Egyetemre, munkáját a vállalatgazdaságtani és jogi karok között osztja meg. Ugyanebben az évben átveszi a *Journal of Law and Economics* című folyóirat szerkesztését, amelynek – keze alatt – döntő szerepe lett a jog és gazdaságtan önálló diszciplínaként történő megerősödésében.⁶

⁵ A TVA egy állami tulajdonban lévő amerikai vállalat, amelyet 1933-ban komplex feladat betöltésére hoztak létre: az áramtermelésen túl a hajózás, árvízszabályozás, műtrágyagyártás és területfejlesztés volt a feladata.

⁶ A Nobel-díj elnyerésének évében Coase másik „nagy sikere”: a *Journal of Economic Literature* az addigi besorolási rendszerét megváltoztatva, új kategóriaként bevezette a „jog és közgazdaságtan” tárgykörébe tartozó irodalmat.

További két cikket készít a műsorszórás kérdéseiről (*Coase* [1965], [1966a]), és két tanulmányt a közszolgáltatások árazásáról (*Coase* [1966b], [1970]).

A két legfontosabbnak tartott cikke megalapozásaként és továbbgondolásaként több mint 30 olyan publikációját (az összesnek közel egyharmadát) tartják nyilván, amelyek a hálózatos szolgáltatásokkal foglalkoznak (*Ménard* [2016] 187. o.). Az 1935–1970 közötti időszakban (empirikus vizsgálódásainak jelentős részét ebben az időszakban végezte) megjelent 37 cikkének 72 százaléka (27 cikk) foglalkozott a hálózatos iparágakkal és azok árazási problémáival.⁷ 1981-ben nyugdíjba vonul, a következő évben átadja a folyóirat szerkesztését is. 1987-ben A vállalat természetének megjelenésének ötvenedik évfordulójára rendezett konferencia hatására úgy dönt, hogy a követőinek immár népes tábora segítségével hátralevő idejét a termelés intézményi szerkezetének átfogó elméletét megalapozó kutatásokkal tölti, döntő mértékben hozzájárulva az új intézményi közgazdaságtan kialakulásához. 1988-ban A vállalat, a piac és a jog címen megjelenteti legfontosabb írásait, illetve az azok kiegészítéseit tartalmazó könyvét (*Coase* [1988/2004]).

Az 1970-es évektől egyre gyakrabban jelentkezik elmélettörténeti írásokkal is, ezek gyűjteményes kötete 1994-ben lát napvilágot (*Coase* [1994]). Két írásában visszatér a műsorszórás problémáira, és két nagy jelentőségű, empirikus alapú tanulmányt is készít. A Világítótorny a közgazdaságtanban című írásában például a világítótornyoknak a közjavak illusztrálására szolgáló tankönyvi példázatát kérdőjelezi meg (*Coase* [1974/2004]), alapos gazdaságtörténeti elemzés birtokában, míg a *The Acquisition of Fisher Body by General Motors* című cikke egy autóiipari vállalatfelvásárlási eset tipikus versenyjogi „akadályoztatási” problémaként való használatát utasítja el a korabeli szerződések részletes vizsgálata alapján (*Coase* [2000]). A fentiek alapján érzékelhető, hogy Coase empirikus jellegű írásai, kevés kivétellel, a közszolgáltatások, a hálózatos infrastruktúrák világához kapcsolódtak, mérőföldkőnek számító írásaiban⁸ az ebben a körben felmerülő kérdéseknek általánosabb kifejtésével foglalkozott. Ezeknél az írásoknál is érvényesült az az általa vallott szempont, hogy a közgazdasági vizsgálódás a gazdaság reálfolyamatainak megismerésével kezdődik, és oda visszatérve fejeződik be, vagyis a megfogalmazott közgazdasági tételek érvényességét is a gazdasági szereplők tényleges viselkedése minősíti.

A közszolgáltatásokról

Amikor Coase a közszolgáltatások elemzésével kezdett foglalkozni, akkor azon túl, hogy ezek iparági szerkezetét tanulmányozta, minden esetben a szabályozás témakörét is érintenie kellett. Ebben a részben megpróbáljuk elkülöníteni Coase-nak az egyes ágazatok szabályozási kérdéseivel foglalkozó megállapításait a szabályozásról általánosságban alkotott nézeteitől, amelyeket egy későbbi részben tárgyalunk.

⁷ Publications of Ronald Coase (<https://www.coase.org/coasepublications.htm>).

⁸ George Stigler a jog és közgazdaságtan vonatkozásában vezette be a Coase előtti (*Before Coase* – B. C.) és Coase utáni (*After Coase* – A. C.) korszakolást (*Stigler* [1992] 456. o.).

A posta

A közszolgáltatások közül Coase legtöbbet a posta és a műsorszórás kérdéseiről írt. Az előbbi iránti érdeklődésénél talán családi hátteret is feltételezhetünk, hiszen szülei postai alkalmazottak voltak. A két kérdéskör ugyanakkor szorosan összekapcsolódott, mert kezdetben a Post Office (a továbbiakban: Posta) látta el a műsorszórás engedélyezésének feladatkörét is. Postatémában három tanulmányt írt: a brit posta történetéről, a monopólium kialakulásáról és a postaszabályozás változásairól.

Az első, a postát érintő királyi rendelkezés VIII. Henrik idejéből származik (1516), ekkor nevezték ki a „Posták Mesterét” (*Master of the Posts*) – ezt a pozíciót 1710-ben Főpostamesterré (*Postmaster General*) változtatták át –, a megbízás a postai teendők megszervezésének monopóliumát jelentette. A monopóliumot 1591-ben megerősítették (és később többször, utoljára 1953-ban, lásd, *Groenewegen-Vries* [2016] 250. o.), bárki másnak tilos volt levelet vagy csomagot továbbítani, egyben minden helyi tisztségviselőt köteleztek a törvényszegők felkutatására, hogy az áru- és postaszállítás időben leleplezhető, vagyis a monopólium a levelek elolvasását, cenzúrázását is biztosította (*Hemmeon* [1912] 189–190. o.). A királyi udvar kiszolgálásán túl, 1635-től vált a posta a közönség számára elérhetővé. A polgárháború végeztével, 1653-ban, minden addigi rendelkezést megsemmisítve, a parlament ismét kimondta a postai szolgáltatások monopoljellegét, és két év múlva közvetlen állami ellenőrzés alá vették, 1660-ban Londonban megalakították a Postahivatalt (*Post Office*). Míg korábban a kormányzat megakadályozni igyekezett az ellenfelei közötti kommunikációt, ettől kezdve inkább az általuk küldött információkhoz való hozzájutás vált fontosabbá, nem véletlenül nevezték el Cromwell főpostamesterét főfürkészmesternek (*Spymaster General*). A poszt fontosságát jól mutatja, hogy a köztársasági kormányzat bukása után bekövetkező restauráció a posta személyzetét alaposan újraválogatta, és a köztársaságpártiakat eltávolították (*Marshall* [1994] 79–80. o.). A postamonopólium ezen indoklása ezután sokáig fennmaradt, és csak fokozatosan vesztett jelentőségéből (*Turner* [1918]).

A monopólium fenntartása mellett időről időre újabb indokok kerültek előtérbe. A posta működtetése kezdetben az államkincstárt terhelte, de a közönség számára megnyitva, a címzett által fizetett összegekből már ekkor önfenntartóvá válhatott, majd egyre inkább bevételi forrást jelentett az államkincstár számára. A postai díjak alakulása az államkincstár bevételi helyzetét is tükrözte, háborúk idején a díjak emelkedésére biztonsággal lehetett számítani (*Hemmeon* [1912] 35–36. o.). A monopólium fenntartása mellett erős államérdekek szóltak. Végül közgazdasági érvek is felmerültek, amelyek felhasználására 1840-től, az adócsökkentési törekvésekkel összefüggő addigi legnagyobb postai reform, a postabélyeg és a feladó fizet elvének bevezetésétől kezdve került sor. A postabélyeg bevezetése egyben a postai és más közszolgáltatások finanszírozási elveiben történő radikális változást is elindított.

A postabélyeg bevezetésével súlykategóriánként országosan egységes tarifákat állapítottak meg, azaz megszűnt a tarifák szállítási távolsággal való kapcsolata. Az egyébként már levegőben lógó postai reformokra a legrészletesebb javaslatot 1837-ben

Rowland Hill készítette.⁹ Nézeteit Coase a postával foglalkozó első írásában részletesen elemezte (*Coase [1939b]*). Hill javaslatát a postai szolgáltatások költségviszonyainak vizsgálatával kezdte, elkülönítve a küldemények elsődleges és másodlagos elosztását, az előbbi a városok/helységek közötti szállítást, az utóbbi a küldemények szétosztását (kézbesítését) jelentette. Míg az előbbi átlagköltsége meglepően alacsonynak mutatkozott, az utóbbi a helyi viszonyoktól – a laksűrűségtől – függően jelentősen eltérhetett. Hill egységes díjszabást javasolt a szállításra vonatkozóan, és differenciált megoldásokat a helyi elosztás tekintetében. Javaslat a „nem egyszerűen egységesség volt, hanem költségek igazolta egységesség”, foglalta össze (*Coase [1939b]* 430. o.). Ebből azonban következett a monopólium fenntarthatatlansága is: Hill a postai piacra való belépés tiltásának felszámolása mellett volt, és valószínűnek tartotta a verseny kialakulását a kevésbé hatékonyan működő területeken.

A javaslat a politikai viták középpontjába került, egyaránt ringbe szálltak az adóterhek csökkentése mellett kiállók, a Posta (*Post Office*) monopolhelyzete mellett kardoskodók, a visszaélések megszüntetéséért harcolók és a már hasonló üzleti gyakorlatot megvalósítók. A kétféle tarifa együttes használatát végül elvetették, a kormányzat az egységes tarifa mellett foglalt állást, amely így a Posta képviselőinek is megfelelt, részben egyszerűsége miatt, részben a keresztfinanszírozások implicit lehetősége miatt. Az elfogadtatásában egy szociális érv is szerepet játszott, a várható tarifacsökkenések megkönnyítik a szegényebb rétegek életét. A *Uniform Penny Post* törvény megszavazására egy kormányválság közepette zajló alkudozás adott lehetőséget, ahogy Rowland Hill fia később fogalmazott: az egyik legjelentősebb társadalmi reform egy tántorgó kormány politikai támogatásáért fizetett megvesztegetés révén jöhetett létre (*Hill, P. [1887]* 23–24. o.).

A javaslat elfogadását a tarifák várható csökkenése segítette ugyan, de elvetették a javaslat közgazdasági racionalitást biztosító érvelését: azt, hogy a szállított küldemények számát és a népsűrűséget – vagyis az árazás költségekhez kötését – egyaránt figyelembe kell venni. Az egységes postai tarifarendszer ötlete hamar népszerűvé vált, néhány évre rá több országban is bevezették. A javaslat teljes félreértését bemutatva Coase helyeslően idézi a korabeli közgazdász, William Jevons véleményét, aki tiltakozott az ellen, hogy az egységes díjazást a távírónál és a vasúti közlekedésnél is alkalmazzák (*Coase [1939b]* 434. o.). Az egységes tarifa megvalósított változata azt sugallta, hogy használatának fő előnye, hogy „a jobb helyzetűek fizetnek a rosszabb helyzetűekért”. Azt az illúziót keltette, hogy így a kisebb népsűrűségű vidékeken is hamar kiépül a szolgáltatás. Valójában ez nem következett be, hanem a postai szervezet monopolhelyzete erősödött meg. Coase megfogalmazásában: „a mágikus »egységesség« kifejezés a gondolkodást helyettesítette” (uo. 435. o.).

Nem véletlenül kellett a monopolhelyzetet időről időre megerősíteni. A postai szolgáltatások kínálati oldalán ismétlődően megjelentek olyanok, akik vagy a szerveztség javításával, vagy technikai újításokkal, a szolgáltatás minőségét emelve próbáltak piaci részesedést szerezni. Erre a politikailag bizonytalan időszakok különösen

⁹ Több parlamenti vizsgálóbizottság is vizsgálódott a posta működési hatékonyságával, a bevételek elszámolási rendszerével és a család lehetőségével összefüggésben (*Hill, R. [1837]* 56–73. o.).

jó lehetőséget adtak. Nem Rowland Hill volt az első, aki egységes tarifával kívánt küldeményeket továbbítani. 1680-ban Londonon belül nem volt postaszolgáltatás, William Dockwra szervezte ezt meg London Penny Post néven, hat postahivatalt és 179 kézbesítőhelyet (boltokban, kávéházakban) létrehozva. Londonon belül napi négy, az üzleti negyedben napi hat-nyolc továbbítás történt. Amíg az új szolgáltatás bevétele csak a kiadásait fedezte, addig engedték működni, de két év után, amikor már profitot termelt, beperelték a királyi előjogok megsértéséért, és átvették szervezetét (*Hemmeon* [1912] 28–31. o.). 1709-ben Charles Povey próbálkozott Londonban a meglévő szolgáltatással árversenyre kelni és Half Penny Post néven szolgáltatást indítani. Őt is csak per útján, az 1660-as monopoljog megerősítésére hivatkozva lehetett a piacról kiszorítani. Az 1840-es postai reformot megelőző időszakban a magas árak miatt egyre több illegális levélkézbesítési per indult, 1831–1832-ben egy év alatt 131 esetben róttak ki büntetést (uo. 197–198. o.).

A futárpostai szolgáltatások (a feladó és a címzett közötti, magánjellegű futár által továbbított küldemény) nem tartoztak a Post Office monopóliumához, ezzel foglalkozott Coase utolsó, közvetlenül a postával foglalkozó cikkében (*Coase* [1961]). A szolgáltatástípus értelmezése folyamatosan vitára adott okot (14–22. o.), erre a célra újabb és újabb cégek alakultak. 1868-ban megalakították a Circular Delivery Companyt, amely a részvényesei és tagjai részére a postai áraknál olcsóbban szállított küldeményeket. A Post Office perre ment, és azzal érvelt, hogy ebben az esetben maga a társaság számít feladónak, az alkalmazottai a futárok, és ezért nem felel meg a törvényi előírásoknak. 1888-ban Richard King már több sikerrel járt, amikor londoni futártársaságát (*Boy Messengers*) megalakította, engedélykérelmét ugyan több alkalommal elutasították, de társasága mégis működhetett, sőt újabb, a legfelsőbb rétegeknek szolgáltatást nyújtani kívánó társaság (*Court Bureau*) is engedélyért folyamodott. Ezzel egy időben a Post Office fontolgatni kezdte saját futár részleg kialakítását, döntésre azonban nem került sor. Richard King további kérelmet nyújtott be egy elektromos jelzőkészülék üzemeltetésére, amely a cég központját kötötte volna össze az előfizetőkkel, és négy jelzésre (taxi, rendőr, futár hívása vagy tűz jelentése) lett volna alkalmas. Törvénytervezetet is készítettek az új szolgáltatások támogatására (uo. 14–22. o.).

A helyzetet tovább bonyolította, hogy két amerikai hátterű társaság is megjelent, mindkettő futár- és hírszolgálatot szeretett volna indítani. Egyikük az elektromos-jelző-szolgálatot közlemények és hírek továbbítására is használni kívánta, és a telefontársaságokhoz hasonló engedélyt kérelmezett. A Posta attól félt, hogy a telefonüzeneteket könnyű írásos üzenetté formálni, és így az 1869 óta szintén a postamonopólium¹⁰ alá tartozó távíróval versengének. A brit közigazgatásban nem ritka módon a helyzet megoldására bizottságot neveztek ki, amely a Posta által létrehozandó új részleg mellett tette le a voksát, ehhez azonban a kincstár jóváhagyása kellett. A jóváhagyás a kormányzaton belüli viták miatt késett, közben a társaságok

¹⁰ Az 1869-es Telegraph Act azon a megfontoláson alapult, hogy a távíró nem más, mint elektronikus postaszolgáltatás. Egy 1880-as bírói döntés pedig technikailag a telefont is a távíró-szolgáltatással azonosnak tekintette.

különböző jogi lépéseket kezdeményeztek – részben egymás ellen –, és a vitát a nyilvánosság elé vitték. A sajtóban és a parlamentben egyaránt a Posta-ellenes hangok voltak az uralkodók, aminek következtében a vita azzal zárult, hogy a társaságok 1891-ben megállapodtak a Postával, és az általuk követelnél ugyan szűkebb körben, de engedélyt kaptak a szolgáltatásra (uo. 25–35. o.).

A vita során a *The Times*ban olyan nézetek is megjelentek, amelyek azt hangoztatták, hogy az „államnak a posta és a távíró fölötti monopóliuma axiómának tekintendő, hiszen az a közösség számára kedvező”, továbbá „semmi szükség arra, hogy a hatékonyság érdekében a verseny megjelenjen az állam működésében. Ennek biztosítására elegendő az aktív és intelligens kritika.” (Uo. 47. és 49. o.) E megjegyzések készítették Alfred Marshallt arra, hogy válaszcikkekben vitába szálljon ezekkel a nézetekkel, és Jevonst idézve ismét felvesse az egységes díjazás és az erre épülő monopóliumfelfogás helytelenségét (uo. 46–63. o.).

A Posta működését és az állam ehhez való viszonyát sokrétűen és történetileg elemezve Coase azt a következtetést vonta le, hogy a közgazdasági megfontolásoknak kevés hely jutott. A monopólium fenntartása melletti érvek folyamatosan változtak, a lázadás és az árulás nyomon követhetőségétől a bevételgeneráláson át a szociális szempontok hangsúlyozásáig terjedt a sor. Amikor közgazdaságilag átgondolt megoldás körvonalazódott, ami a monopólium létjogosultságát megkérdőjelezte, akkor a meggyökeresedett érdekek és a politikai erőviszonyok eltérítették a javaslatokat. A monopólium megtörésére, a piacra lépésre tett kísérletek többnyire javították/javították volna az addigi szolgáltatási színvonalat. A monopolszervezet ezeket az ötleteket és társaságokat jobb esetben átvette, legtöbbször azonban korlátozta megjelenésüket és elnyomta őket, csökkentve a fogyasztói jólétet (*Groenewegen–Vries* [2016] 253. o.).

A műsorszórás

A műsorszórással csak látszólag kerültünk egy új szolgáltatási területre, esetleg egy másik monopólium hatáskörébe, mivel Nagy-Britanniában ennek engedélyezése is a Posta (*Post Office*) feladata volt. Coase három cikkben és egy könyvben foglalkozott a brit műsorszórás problémáival, később az amerikai műsorszórás kérdéseit is elemezte (*Coase* [1959]: a már említett Szövetségi Hírközlési Bizottságról szóló cikk), és az újságcikkeket leszámítva további három tanulmányban foglalkozott a műsorszórás általános problémáival. A brit Posta monopóliumának kérdéséhez hasonlóan ebben az esetben is a monopólium kialakulásának kérdése érdekelt. A beszéd vagy zene rádióhullámok útján történő továbbításának korabeli elnevezése már részben választ ad arra, hogy miért tartozott a Posta hatáskörébe a szolgáltatás, ugyanis vezeték nélküli telefonnak hívták és annak is tekintették ezt a tevékenységet.

A rádiótechnológia műsorszórásra való használatával 1920-tól kísérleteztek. A Marconi cég különböző típusú adó- és vevőkészülékeket próbált kifejleszteni, de ezeket a kísérleteket a Posta – interferenciára való hivatkozással – hamar leállította. Ennek ellenére magánkísérletek az egész országban folytak, sőt külföldről, Hágából

és az Eiffel-toronyból is sugároztak koncerteket, amelyeket a brit rádióamatőrök hallgathattak (Coase [1947c] 191. o.). Más társaságok is szerettek volna műsorszórás kezdeni, ezért a Posta a vezeték nélküli telefonokkal foglalkozó cégek által alapított társasággal, a londoni Wireless Societyval kívánt tárgyalni. Az eredménytelen tárgyalások után az ország 63. vezeték nélküli telefontal foglalkozó társasága által közösen benyújtott kérvény érte csak el, hogy 1922-ben a Posta engedélyezze a rendszeres kísérleti adások megindulását. Az összefogás háttérében az állt, hogy a műsorszórás amerikai piacán mutatkozó nagy lehetőségek miatt a brit készülékgyártók is sürgetően élni kívántak a lehetőséggel.¹¹

A műsorszórás tényleges megindulása érdekében folyó további tárgyalásokon körvonalazódtak azok a fontosabb feltételek, amelyek mellett a Posta engedélyeket adhat ki: csak megbízható brit készülékgyártók adóit lehet műsorszórásra használni, ezért és a vevőkészülékek használatáért is éves díjat kell fizetni a Postának, hirdetések nem lehet leadni, a sugárzott híreket érintően szabályozást kell kidolgozni. Az adók elhelyezéséről, az adásidőről és a hullámhosszhasználatról a műsorszóróknak kell megállapodniuk, akik lényegében a vevőkészülékek gyártóival voltak azonosak (Coase [1947c] 197. o.). A Posta nem kívánt minden műsorszóróval egyenként tárgyalni, azt remélte, hogy sikerül a társaságokat egyetlen szervezetbe tömöríteni. A legtöbb készülékszabadalmat magáénak tudó nagyvállalat, a Marconi is ebben volt érdekelt. 1922 végére megalakult a British Broadcasting Company (BBC), amelynek csak a készülékgyártók lehettek a részvényesei, és bármelyik készülékgyártó beléphetett a társaságba. Híreket csak egyes, megadott sajtóügynökségektől átvett formában lehetett sugározni (uo. 204. o.).

Az egyetlen tárgyalópartner nem jelentette azt, hogy a BBC jogi monopóliumot kapott volna. A BBC helyzetét 1923-ban felülvizsgáló bizottságban (Sykes Committee) elhangzottak alapján nyilvánvalóvá vált, hogy a BBC-nek – létrejöttének körülményei miatt – úgymond „morális monopóliuma” van, hiszen ha a Posta még egy társasággal tárgyalna, a BBC jövedelmi helyzete nem változna, ugyanakkor a BBC-nél lévő szabadalmak miatt más társaság nem is lenne életképes. A BBC, bármilyen jogi helyzet is alakult ki, gyakorlati okok miatt monopóliumot élvezhetett (uo. 205. o.). A Posta számára megfelelő megoldásnak bizonyult, hogy a műsorszórási engedélyért folyamodó, hullámhosszokért versengő társaságok közötti választást egy közbülső szervezetre bizza (uo. 208–210. o.). A kormány 1925-ben újabb bizottságot (Crawford Committee) nevezett ki a BBC helyzetének felülvizsgálatára. A Posta és a BBC vezetője is formális monopólium létrehozását tartotta szükségesnek, az előbbi elsősorban technikai okokból, az utóbbi a közérdek képviselőre hivatkozva. A bizottság javaslata az volt, hogy a BBC engedélyét ne hosszabbítsák meg, hanem belőle hozzanak létre egy állami társaságot. A kormány a javaslatot elfogadva 1927-ben megalakította a British Broadcasting Corporationt (Medema [1994] 98–99. o.).

¹¹ A műsorszórási ágazat bevételei az Egyesült Államokban 1920 és 1927 között 250-szeresére nőttek. 1922-ben már több száz adó működött, 1927-ben közel 40 millió embert értek el a programokkal (Davis, H. P. [1928] 220. o.).

Ezt a monopolhelyzetet a BBC a későbbiekben is igyekezett fenntartani. 1924-től egyre többen kísérleteztek a vezetékes műsorszórás megteremtésével, a vezeték nélküli telefon, azaz a rádiós műsorszórás programjainak egy közvetítőállomás beiktatásával (*relay exchange*) való vezetékes továbbításával. Ez azzal az előnnyel járt, hogy a hallgatónak csak egy hangszórót kellett használnia, vevőkészülék nélkül. Az első kísérletező, A. W. Maton a Posta helyi hivatalának engedélyével kezdte működését, előfizetési díjat szedett, az előfizetőknek a Postától műsorvételi engedélyt kellett kérniük. 1929-re 34 közvetítőállomás működött 8592 előfizetővel (*Coase* [1948] 195. o.). A Posta központja nem nézte jó szemmel a helyi hivatal döntését. Két okból is a Posta jóváhagyása kellett a vezetékes műsorszóráshoz, egyrészt a műsorok vétele miatt, másrészt a vezetékes továbbításért, amely a Telegraph Act alapján igényelt engedélyt. A Posta a BBC véleményét is kikérte: a BBC egyrészt tevékenységét úgy értelmezte, hogy programmonopóliummal rendelkezik, mondván, hogy amennyiben a közvetítés felett nincs ellenőrzés, akkor a magánvállalkozások kezében van, hogy ki mit hallgathat, másrészt maga is vállalkozott volna az új szolgáltatás indítására. Az utóbbit a Posta ellenezte, mert az állam által felhatalmazott szervezetek nem versenghetnek magánvállalatokkal (*Coase* [1948] 197. o.). A sajtó is kifogást emelt, mert a szponzorált külföldi adások sértették a hirdetések tilalmát. A posta engedélye kezdetben csak a közvetítőállomás és az előfizetők díjfizetését szabta feltételül, de 1930-ra ez kiegészült azzal, hogy a rendszer kizárólag a mások által sugárzott programok továbbadására használható, saját program nem készíthető és nem továbbítható, az engedély rövid időtartamra, két évre szólt, évenkénti hosszabbítással, és a Posta bármikor felvásárolhatta a vállalkozást. Ezek a megszorítások a vezetékes műsorszórás terjedését lassították ugyan, de elsődleges céljuk a BBC monopolhelyzetének védelme volt.¹²

A BBC volt főmérnöke, aki addig is a vezetékes műsorszórás mellett kardoskodott, távozva a BBC-től, 1929-től erőfeszítéseket tett az elektromos vezetékeken át történő műsorszórás elterjesztésére. Az elképzelésnek több előnye is volt. A műsorszóráshoz nem volt szükséges vezetékeket létesíteni, a meglévő elektromos hálózatot használhatták. A vezetékes műsorszórásnál minden programhoz két kábelt kellett fektetni, ezért csak két programra történő előfizetés volt a jellemző. Az elektromos hálózaton keresztül több program egyidejű vétele is lehetővé vált volna. Az engedélyezéshez több törvényt is figyelembe kellett venni. Az egyik a villamos energiáról szóló 1882-es Electric Lighting Act, amely tiltotta a táviratok továbbítását az elektromos hálózaton. Ez a kitétel a Posta monopóliumát védte, hiszen az 1869-es Telegraph Act kimondta, hogy távíró az, amely elektromos jelek segítségével küld üzeneteket. Így vált később a telefonbeszélgetés is távirattá: áramszolgáltató nem engedélyezhette távirat továbbítását (*Coase* [1948] 197. o.).

A kormány villamosenergia-bizottsága ugyan fontolgatta a törvény megváltoztatását, de egy helyi vállalkozás által benyújtott törvényjavaslat miatt elállt ettől. A parlament megosztott volt a kérdésben, a két háza ellentétesen szavazott. Az érvek a programok ellenőrizhetetlenségétől kezdve a műsoroknak a helyi színházakkal és mozikkal szemben támasztott tisztességtelen versenyén át a BBC magasztalásáig terjedtek.

¹² 1935-re 343 közvetítőállomás és 233 554 előfizető volt (*Coase* [1948] 201. o.).

A törvényjavaslat elbukott, mint ahogy több más helyhatóság is hiába kísérletezett azonos tartalmú törvényjavaslat benyújtásával. Ugyanígy elutasítást kapott az áramszolgáltatásról szóló új törvény vitájához tett ilyen értelmű módosító javaslat. A vitákban fellépők és az ott elhangzottak alapján, Coase összegzése szerint, világossá vált, hogy nemcsak a szórakoztatóipar és a vezeték nélküli műsorszórás képviselői elleneztek az új technológia elterjedését, hanem a vezetékes műsorszórók is, akik a javaslatokat zsákmányszerzési kísérletnek tekintették, mondván, a javaslattevők egy olyan területre akarnak behatolni, amelynek a kifejlesztésére semmit se áldoztak (Coase [1948] 207. o.).

A BBC királyi alapító oklevelének lejárta közeledtével 1935-ben újabb bizottságot (*Ullswater Committee*) neveztek ki a tapasztalatok összegzésére. A bizottság a vezetékes szolgáltatók addigi működését több szempontból is aggályosnak minősítette: nem szolgálják ki a nem nyereséges területeket, egyes esetekben a műszaki színvonal nem megfelelő, és műsorválasztásukkal sértik a BBC műsorpolitikáját. A bizottság azt javasolta, hogy ezek miatt a Postának át kellene vennie a vezetékes műsorszóró társaságokat, és a sugárzott programokat a BBC-nek kellene ellenőriznie. A kormány két-három éves haladékkal számolt a bizottsági javaslatok gyakorlatba való átültetéséhez, ezért az engedélyeket három évvel meghosszabbították, a műszaki előírásokat szigorították, és előírták, hogy a vezetékes szolgáltatóknak legalább egy programot a BBC-től kell átvenniük. A parlamenti vitában a felszólalók nagy része a BBC programmonopóliuma mellett foglalt állást, a vezetékes műsorszórással szembeni ellenszenvet még az a feltételezés is táplálta, hogy semmi sem akadályozhat meg egy külföldi hatalmat abban, hogy ebbe pénzt fektessen (uo. 213–214. o.).

A kormányzati döntés viszont a Postát nem akadályozta meg abban, hogy maga is vezetékes műsorszórással kísérletezzen, de nem különálló vezetékeken, hanem a telefonhálózatot igénybe véve. Ezt természetesen a rádiós műsorszórásban és a vezetékes műsorszórásban érdekeltek egyaránt elleneztek. A kialakult kompromisszumos változatban mindkét vezetékes hálózat működése lehetséges maradt, a saját vezetékes hálózatot működtetők elérték, hogy az engedélyeket tíz évvel, 1949-ig meghosszabbítsák, a Posta tovább folytathatta a telefonhálózaton történő műsorszórás kiépítését, aminek jóváhagyásában a háborúra felkészülés szempontjai is érvényesültek. Ugyanezzel indokolták az engedélyek kiterjesztését is. A BBC szempontjait is figyelembe vették: új vezetékes szolgáltatás csak két programmal indulhatott, a meglévő egy programot sugárzó szolgáltatóknak műsoridejük 90 százalékában BBC-programot kellett sugározniuk, a kétprogramosok egyik programjának kizárólag BBC-adásnak, a másik programjának 75 százalékban BBC-adásnak kellett lennie, a háromnál több programot sugárzók két programjukban kizárólag BBC-adást sugározhattak. A Posta 1940-től nem engedélyezte új közvetítőállomások létesítését, de a meglévők bővíthették szolgáltatási területüket. Az előfizetők száma 1939-től 1947-ig közel háromszorosára, 755 925-re nőtt (uo. 216–217. o.).

Coase a brit műsorszórás korai történetét végigtekintve, a Posta után, itt is bemutatta egy monopólium – a BBC – keletkezése és fenntartása mögötti változó indokokat. A BBC létrehozását a postamonopóliumból eredeztette, mivel az engedélyezés joga a Postáé volt, amely azonban ezt a jogot – részben a kellemetlen frekvenciaelosztási feladattól szabadulva – a készülékgyártók szervezetére bízta, amelyet a tárgyalási

pozíciók egyszerűsítése érdekében a Posta ösztönzésére hoztak létre, ezzel befolyásolva az iparági szerkezetet. A BBC immár nemcsak ágazati érdekeket képviselő szervezetként működhetett, hanem a korona jóváhagyásával a „nemzeti érdeket” megtestesítő testületként akadályozhatta a műsorszórás – számára kedvezőtlen – fejlődését, azaz a vezetékes műsorszórás elterjedését. A BBC – az elosztásra épülő monopolhelyzettel élve és magáénak tudva az erre fogékony politikai támogatást is – fokozatosan átértelmezte feladatát, és a programok meghatározásában játszott monopóliumszerepét erősítette. Az innovatív vállalkozásokat tömörítő szervezet egy idő után állami felhatalmazással a versenytárs innovatív vállalkozások elterjedését akadályozta. Ennek különösen azért volt messze ható gyakorlati jelentősége, mert a frekvenciák korlátja miatt a műsorszórás területén a vezetékes megoldások tudtak csak egyidejűleg nagyszámú programot továbbítani.

A BBC monopóliuma körüli viták a televíziós műsorszórás megindulásakor, a második világháborút követően megélénkültek. A harmincas években *pro* és *kontra* érvek hangoztak el mellett és az ellen, hogy a BBC a televíziózás felett is ellenőrzést gyakoroljon. Az ellenzők a két technológia különbségét, a BBC rádiózásban való érdekeltiségének elsőbbségét, a BBC várható rendkívüli méretűre duzzadását és a verseny fontosságát hangsúlyozták. Szervezetileg akár a rádiós és a televíziós műsorszórás különválasztását, akár két olyan szervezeti egység létrehozását támogatták, amelyek mindkét médiummal foglalkoznak. A védelmezők azt hangsúlyozták, hogy a két technológia célja ugyanaz, az otthonokba műsorokat biztosítani, és bármilyen szempont szerint vizsgáljuk a szolgáltatásokat – sokféleség, verseny, oktatási célok, társadalmi feladatok –, a két technológiára egyaránt vonatkoznak. Vagyis a televíziózás nem más, mint a rádiós műsorszórás kiegészítése, egy egész részéről van szó (*Coase* [1954] 212–213. o.). A viták másik része a televíziózás finanszírozása körül folyt, hiszen a legkorábbi időszaktól eltekintve a BBC jelentős mértékben fedezte a kísérletezés, majd a megindult műsorszórás költségeit, erre azonban elsősorban a rádiókészülékek után beszedett előfizetési díjakból volt módja.

A háború utáni időszakban a kormány két fehér könyvben vázolta elképzeléseit.¹³ Az 1952-ben kibocsátott fehér könyv felvetette, hogy a meglévő egyetlen televízióprogram mellett, ha már az erőforrások rendelkezésre állnak, lehet majd némi versenyt engedélyezni. Ennek a lehetősége megújította a vitát a reklámok szerepéről és a programok minőségéről. National Television Council néven szervezet alakult a kereskedelmi televíziózás ellen, Television Council néven pedig a televíziós verseny népszerűsítésére. Jellegzetes példává vált az 1953-as koronázási ceremónia közvetítése az Egyesült Államokban. Ennek során hirdetések is bejátszottak, ami egyes britek szemében a ceremónia megcsúfolásának minősült. A független televíziós csatorna indulásához az 1953-as fehér könyv kompromisszumos megoldást javasolt.¹⁴ egy új, a csatorna felügyeletét ellátó hatóság létrejöttét támogatta (uo. 221–222. o.). Coase cikkének megjelenése után erre valóban sor került, 1955-től az Independent Television elnevezésű hálózat megkezdte működését az Independent Television Authority felügyelete mellett.

¹³ White Paper on Broadcasting Cmnd 8291, 1951; White Paper on Broadcasting Cmnd 8550, 1952.

¹⁴ White Paper on Broadcasting Cmnd 9005, 1953.

A műsorszórás kérdéseit Coase egy Rockefeller-ösztöndíj segítségével 1948-ban nyolc hónapon át az Egyesült Államokban kutatta, majd 1951-ben az Egyesült Államokba költözött, ahol további kutatásaira a Ford Alapítvány adott pénzt. Az itt szerzett tapasztalatok jelentek meg a Szövetségi Hírközlési Bizottságról szóló, 1959-es cikkében, amelyben – hasonlóan a brit műsorszórás történetének ismertetéséhez – felvázolta az amerikai rendszer kiépülésének folyamatát.

Az Egyesült Államokban a Haditengerészet szembesült először azzal, hogy a kereskedelmi célú hajózás során használt rádiójelek zavart kelthetnek a kommunikációjukban, ezért több ízben kíséreltek olyan törvény benyújtásával, amely kormányzati ellenőrzés alá vonná a rádiós kommunikációt. Erre végül 1912-ben került sor, és a kereskedelmi miniszter lett felhatalmazva a rádióállomások létesítéséhez szükséges engedélyek kiadására, bár ekkoriban elsősorban az állomások közötti kapcsolat, nem pedig a műsorszórás volt a fő tevékenység. A Haditengerészet hamarosan újból próbálkozott az ellenőrzés megszerzésével, kizárólagos tulajdonjogot követelt a kereskedelmi célú rádiózásra is, de olyan törvénytervezet is vitára került, amely az elektromos kommunikációt a Posta monopóliumává tette volna. A haditengerészeti miniszter szerint csak egyetlen központ képes az interferencia kérdését megoldani, legyen ez maga az állam vagy az állam által felhatalmazott egyetlen társaság. A húszas évek elejétől a műsorszórás megindulásával a két pont közötti kapcsolat fontossága és a Haditengerészet szerepe csökkenni kezdett, a törvény nem módosult, és 1922 végén közel 600 műsorszóró állomás rendelkezett a kereskedelmi miniszter által kiadott engedéllyel (*Coase* [1959] 4. o.).

Az engedélyezésnél – interferenciára hivatkozva – visszautasításokra is sor került. Az egyik társaság által indított jogorvoslat során a bíróság 1923-ban olyan döntést hozott, amely az engedélyezés addigi rendjét megkérdőjelezte. A bíróság indoklása szerint a kereskedelmi miniszternek a törvény nem teszi lehetővé, hogy visszautasítson kérelmet, legfeljebb azt határozhatja meg, hogy melyik frekvenciát használhatja a kérelmező. Három évvel később, 1926-ban, egy másik perben – a kérelmező a miniszter által kiosztott hullámsávtól eltérően, más időpontokban és más adáserőséggel szórta a műsorát – a bíróság arra a megállapításra jutott, hogy a miniszternek csak az 1912-es törvény által meghatározott keretben szabad engedélyeznie, azaz nem határozhat meg többet, mint hogy 600 méternél alacsonyabb és 1600 méternél magasabb hullámsávokat használhatnak, egyéb szabályozásra nincs módja. Ezzel a döntéssel természetesen káosz alakult ki a műsorszórásban, ami felgyorsította a már régóta kezdeményezett törvénymódosítás elfogadását, bár rövid ideig kísérletek történtek az önszabályozás kialakítására (*Coase* [1959] 5. o., *Davis, S. B.* [1928] 167. o.).

Az 1927 februárjától életbe lépő törvény létrehozta a Szövetségi Rádióbizottságot (*Federal Radio Commission*). A bizottság felhatalmazása kiterjedt mindarra a kérdéskörre, amit a korábbi bírósági döntések vitáltak. A Rádióbizottság által kiadott engedélyek részletesen szabályozták a hullámhossznak, az adó elhelyezésének és az adáserőségnek a kérdéseit, az adás időpontjait, az interferencia megszüntetésének módját, mindezt a kérelmező alapos adatszolgáltatásának ismeretében. Az engedély kiállításánál a közszolgáltatásokra jellemző előírások szerint „a közérdek, a szükségesség és a megfelelőség” szempontjait figyelembe véve kellett

eljárni (*Davis, S. B. [1928] 172–174. o.*). Az engedélyeket csak a Rádióbizottság hozzájárulásával lehetett átadni, és az engedélyeseknek lemondó nyilatkozatot kellett aláírniuk az Egyesült Államok tulajdonában lévő hullámhosszra vonatkozó bármilyen jogviszonyról. A részletes szabályozás ugyan tiltotta a Rádióbizottságnak a cenzorálás jogát, ugyanakkor bizonyos tartalmi elemeket előírtak. Szemérem-sértő, illetlen vagy szentségtörő adások tiltottak voltak. Más adásokat csak a kezdeményező adó beleegyezésével lehetett továbbítani, az egyes adásokért fizető személyek, cégek nevét fel kellett tüntetni, és végül, ha valamely közhivatalra pályázó műsorát sugározták, akkor minden további pályázónak azonos feltételeket kellett biztosítani (*Coase [1959] 5. o., Davis, S. B. [1928] 169. o.*).

A törvény hatályba lépése után két hónappal az összes rádióengedély (nemcsak a műsorszórásé, hanem a rádióamatőröké, a hajózási társaságoké stb.) érvénytelenné vált. A törvény hatályba lépése után a rádiózás területére lépni már nem jelentett állampolgári jogot, hanem kiváltságnak számított, a kérdés ettől kezdve úgy szólt, hogy kívánatos-e, hogy az adott kérelmező engedélyt kapjon. Az engedélyek gyors kiadásának rendkívüli feladatára a Rádióbizottság egyáltalán nem volt kész, a törvény sem biztosította hozzá a kellő feltételeket. A bizottsági tagok kinevezése hosszan elhúzódott, a bizottság költségvetés nélkül kezdete meg működését, egy év után még mindig közel 700 műsorszóró működött az országban (*Davis, S. B. [1928] 179. o.*). A Rádióbizottság működésének beindulása után néhány évvel, 1934-ben a feladatkörét átvette az akkor alakult Szövetségi Hírközlési Bizottság (továbbiakban: FCC).

A műsorszórás új engedélyeseinél és az általában rövid időszakra kiadott engedélyek megújításánál az FCC egyaránt érvényesíthette a tartalom vizsgálatával összefüggő jogosítványait. Két nevezetesebb alkalom volt, amikor a döntés komolyabb vitát váltott ki. Az első 1940-ben zajlott: egy rádióadó egy szerkesztőségi megjegyzésében választási kérdésekben foglalt állást egyes jelöltek mellett annak ellenére, hogy engedélymegújításánál kötelezték a szerkesztőségi megjegyzések gyakorlatának törlésére. Ezt a döntést egy nyolc évvel később (1948-ban) készített jelentésben az FCC lényegében megsemmisítette, állítva, hogy szerkesztőségi megjegyzésekre van lehetőség, az egyetlen feltétel, hogy azok általánosságban véve pártatlanok legyenek. Jelentősebb vita alakult ki az 1946-ban kiadott kék könyv körül,¹⁵ ebben az FCC részletesen leírta, milyen műsortartalmi feltételek mellett remélheti egy engedélyes az engedély megújítását. A műsorszórók országos szövetsége ezt alkotmányellenesnek minősítette, de bíróságok előtt ennek mérlegelésére nem került sor (*Coase [1959] 7–12. o.*).

A tartalmi kérdéseken alapuló szelekciót egyes esetekben a rendszer működtetése szempontjából is elengedhetetlennek minősítették. A legfelsőbb bíróság egyik bírója egy 1943-as döntés során kifejtette, hogy a szűkös erőforrásért folyó küzdelemben – az egyébként pénzügyileg és technikailag teljesen egyforma engedélyesi kérelmek között – mi más alapon dönthetnének, mint „a közérdek, a szükségesség és a megfelelés” szempontjai. Coase azonban a kiindulópontot is hibásnak tartotta. Más korlátos erőforrásokhoz hasonlóan a rádiófrekvenciák esetében is azt a megoldást

¹⁵ Public Service Responsibility of Broadcast Licensees. Federal Communications Commission, 55 (1946).

látta megfelelőnek, ha tulajdonjogokat hoznak létre, és ezután a hagyományos piaci mechanizmusokra bízzák a kérelmezők közötti válogatást.

Coase 1959-es írása előtt már nyolc évvel, a színes televíziózással összefüggésben, Leo Herzel javasolta – vitázva az FCC korábbi vezető közigazgásával –, hogy a csatornák engedélyét a legtöbbet fizetőnek kell megkapnia. Az ellenérv az volt, hogy a kereskedelmi műsorszórás csak elenyésző töredékét jelenti a frekvenciát használók tömegének, miért kellene a rendőrségnek a kereskedelmi adókkal versenyeznie. Coase Herzelt idézi: a felhasználók minden más erőforrásért is versenyeznek egymással, mi indokolja, hogy éppen ezt az erőforrást osszák el más szempontok szerint? Coase szerint éppen a felhasználók sokfélesége a biztosíték arra, hogy a piaci mechanizmus működése megfelelő lenne, és ehhez a piac tökéletességét sem kell feltételezni. Mindenféle központi allokáció költségekkel jár, és az erőforrások eltorzult elosztásához és monopolista tendenciákhoz vezethet, amelyek mind indokolhatják, hogy a nem tökéletes piac működését is meg lehet fontolni, mielőtt a piaci mechanizmust kiiktatnánk a választható lehetőségek közül (uo. 13–16. o.).

A kormányzati ügynökség közbeiktatása azon túl – mondja Coase –, hogy az esetleges politikai nyomás torzíthatja az elosztást, a piaci mechanizmus hiányában nem ismerheti a tényleges hasznokat és költségeket, amelyek az elosztás következtében keletkeznek, de az engedélyekért folyamodókról sincs elegendő információja, amelyek megszerzése, ha egyáltalán lehetséges, hosszas folyamat lenne. Ezt elkerülendő az FCC önkényes szabályok bevezetésére kényszerül. Mindez nem jelenti azt, hogy az adminisztratív elosztási rendszer eleve rosszabb a piacinál, hiszen a piaci mechanizmus használata is költségekkel jár, amelyek ha jelentősen meghaladnák az ügynökség működési költségeit, lehet, hogy elfogadnánk az ügynökség alulinformáltságából, rugalmatlanságából és politikai kitettségéből származó elosztási hátrányokat – mondja Coase (uo. 18.).

Coase a kialakult rendszert azért is károsnak tartotta, mert attól a kettősségtől, hogy a frekvenciákat állami tulajdonnak tekintik, és a használatukért nem kell fizetni, az engedélyes nagyon különös helyzetbe kerül: a gyakorlatban egy olyan értékes joggal rendelkezik, amelyért, ha versenyezni kellett volna, hajlandó lett volna fizetni. Az engedélyesek valójában olyan bevételre tesznek szert, amely versenykörülmények között nem jöhetne létre, a meglévő elosztási rendszer indokolatlanul gazdagítja az engedélyeseket. A befektetett tőkére jutó, esetenként kimutatott rendkívül magas megtérülés ezt mutatja. Az állomások adásvételénél, amelyeket az FCC legtrikább esetben vétőz meg, nincs kétség afelől, hogy a fizetett ár jelentős része a frekvencia további használhatóságával és nem a megvásárolt eszközökkel függ össze (uo. 22–23. o.). A probléma megoldására kezdetben az ár- vagy profitszabályozás bevezetését tartották elképzelhetőnek, hiszen a törvény is a közszolgáltatásoknál használt elveket tartalmazta, de ez a szemléletmód idővel megváltozott, és 1940-ben egy legfelsőbb bírósági ítélet úgy fogalmazott, hogy a műsorszórás, legalábbis ami a társaságok gazdálkodását illeti, a szabad verseny területe.

Herzel 1951-es javaslatát néhányan felkarolták, 1958-ban törvényjavaslat készült, amelyben az szerepelt, hogy a különféle adminisztratív eljárásokon túljutó jelentkezők közül – amennyiben az utolsó körben nem csak egyetlen kérelmező marad – a

legtöbbet ígérő kapja meg az engedélyt. A befolyó pénz az államkasszát gyarapítaná, hiszen a rádióhullám az állam tulajdona, s ugyanúgy kell tekinteni, mint amikor az állam az állami erdőségek fakitermelési jogát aukcióra bocsátja. Nemcsak az ilyen, enyhébb javaslatokat nem fogadták el, hanem még az FCC-nek azt a javaslatát is elutasította az illetékes szenátusi bizottság, amelyben az eljárás lebonyolításáért kértek volna díjazást az engedélyért folyamodóktól, mondván, minden változtatás az ezzel az üggyel kapcsolatos egész törvénykezési filozófiát átrendezné (uo. 24. o.).

Ez az érvelés más értelemben igaznak is bizonyult volna, ha a Coase által javasolt megoldást választják. Coase felfogásában a jogrendszer egyik feladata a jogok olyan körülhatárolása, amelynek segítségével, a piaci mechanizmusokat használva, lehetővé válik a jogok átadása vagy újrakombinálása. Az egy erőforrás használatával összefüggő kizárólagos jog előnyei egyértelműek, amikor az másnak nem okoz kárt. Coase arra a helyzetre is kitért, amikor a jogok ugyan világosan körülhatároltak, de használatuk kárt okozhat másoknak, mint például az interferencia esetében. Jogi eseteket elemezve bemutatta, hogy a károkozás reciprok természetű, a károkozás megszüntetése a károkozóknak is kárt okoz. Ekkor a feladat a nagyobb kár elkerülése. A rádiófrekvenciáknál sem az interferencia minimalizálása a cél, hanem az elérhető output maximalizálása. Ennek megoldásához a tulajdon világos definiálása és a piaci mechanizmus használata elegendő lenne. A kiinduló szabályozási aktuson, a jogok definiálásán kívül lehet, hogy kiegészítő szabályozásokra is szükség van, de ezek nem akadályozhatják a szerződéses viszonyok kialakulását a jogok piacán (uo. 25–32. o.).

De mire vonatkozik a jog, amelynek pontos körülhatárolására lenne szükség? Sokan úgy gondolták, hogy a frekvenciák tulajdonjoga áll az elosztás háttérében, abból kiindulva, hogy a tulajdonjog a frekvenciák esetében az államé, ennek használatát engedi át az állam az engedélyezés során. Más esetben a frekvencia vivőközegére, az „éterre” értelmezték a tulajdonjogot, az engedélyesekkel aláíratott lemondó nyilatkozat a frekvenciára és az éterre vonatkozó bármilyen jogviszonyra vonatkozott (*Segal-Warner* [1947] 112–114. o.). Coase arra mutatott rá, hogy valójában nem történik más – akár az FCC általi, akár piaci elosztáson gondolkodunk –, mint annak a jognak a kimondása, hogy bizonyos eszközökkel meghatározott módon jeleket továbbíthatunk. Az éterre vonatkozó felfogás elterjedtségét Coase azzal magyarázta, hogy a rádiózás jogi kérdéseit sok helyen együtt tárgyalták a légtérre vonatkozó jogi szabályozás problémáival, mintha annak a kérdése, hogy valaki elsüthet-e egy puskát más földje felett, azon múlna, hogy kié a föld feletti légtér. Valójában azt kell szabályozni, hogy mi az, ami egy puskával megtehető (*Coase* [1959] 33–34. o.).

A Coase írásának megjelenése előtti időkben, különösen a televíziózás elterjedésével összefüggésben, egyre többször jelentkeztek azok a szempontok az FCC tevékenységében, amelyek már a BBC esetében is érzékelhetők voltak. A programok feletti ellenőrzés kérdése fokozatosan átvette a korlátos erőforrás feletti ellenőrzés problémájának helyét az FCC tevékenységének indoklásában. A szenátusi bizottságokban zajló vitákban egyre többet hangsúlyozták a műsorszórók kulturális és oktatási kérdésekben jelentkező felelősségét. Az FCC elnöke a műsorszórók országos egyesülete előtt 1959-ben kifejtette, hogy a programok szabályozása a műsorszórás azon sajátosságából fakad, hogy nagymértékben képes a népesség gondolkodását befolyásolni, és ehhez kevés frekvencia áll

rendelkezésre. Ha azonban a programok szabályozása az indok, akkor a technikai feltételekre felesleges hivatkozni, a szabályozással kapcsolatban a fő kérdés az lesz, hogy miként viszonyul a szólás- és sajtószabadság elveihez. Ha azok ezt lehetővé teszik, akkor a szabályozás ebben az esetben is módot adhat a piaci alapú frekvenciahasználatra, azaz a frekvenciák aukciójára (uo. 36–40. o.).

A szabályozás interferenciával történő indoklását visszautasítva, Coase támadta azt a pigou-i tételt, hogy valamely konfliktusos használat esetén a károkozót korlátozni kell tevékenységében. Coase szerint ebben az esetben a károkozót érheti kár. Az elérendő célt, a konfliktus mérséklését a piac sokkal hatékonyabban tudná elvégezni. A Szövetségi Hírközlési Bizottságról szóló tanulmányának ezt a gondolatmenetét egyöntetű ellenkezés fogadta, több közgazdász is kifogást emelt, többen törlését javasolták. Coase kérésére Aaron Director, a folyóirat alapítója, szerkesztője, egyben a Chicagói Egyetem jogi karának közgazdásza, lehetőséget adott arra, hogy egy esti vita során Coase szembesüljön az ellenvetésekkel, és válaszolhasson azokra.

A vita résztvevői közül többen a későbbiekben úgy nyilatkoztak, hogy a vita életre szóló intellektuális élményt jelentett, és nagy kár, hogy nem készült róla hangfelvétel.¹⁶ A résztvevők között volt Coase-on kívül két majdani Nobel-díjas is (G. Stigler és M. Friedman). A vita elején – Stigler visszaemlékezése szerint (*Kitch* [1983] 221. o.) – szavaztak arról, hogy hányan fogadják el Pigou és hányan Coase nézeteit. Az arány 20:1 volt Pigou javára, és ha Coase-t kizárták volna a szavazásból, még egyoldalúbb lett volna az eredmény. Coase felvezetése után a vitát – szokás szerint – Friedman dominálta, és kezdetben Coase nézeteit próbálta ízekre szedni, de egy idő múlva a vita többi résztvevője ellen fordult. Az este végén tartott újabb szavazáson Coase álláspontja mellett 21-en szavaztak. A vita egyik résztvevője, Reuben Kessel, aki kezdetben a legélesebben követelte a hibásnak tartott tételek elvetését, később úgy nyilatkozott, hogy talán Adam Smithig kellene visszamenni ahhoz, hogy még egy olyan közgazdászt találjunk, mint Coase, aki a gazdaság működését ilyen mélységig látja át (*Cheung* [1987] 456. o.). A vita végén Aaron Director azt kérte, hogy Coase írja meg érvelését folyóirata számára.

Az 1960 nyarán készült tanulmány Londonban, a London School of Economicson íródott, itt könnyebben lehetett hozzáférni a feldolgozni kívánt jogesetekhez. A cikk több szempontból ismétlése, egyben kiterjesztése lett a Szövetségi Hírközlési Bizottságról szóló cikknek. Coase erről így írt: „Olyan kérdésekkel is foglalkozott, amelyek régóta motoszkáltak az agyamban, de sohasem fogalmaztam meg őket. A történet különössége, hogy ha a chicagói közgazdászok nem emelnek kifogást a Szövetségi Hírközlési Bizottságról szóló cikkemnek egy passzusa ellen, A társadalmi költség problémáját sohasem írtam volna meg, és nézeteim továbbra is elmém zugában maradtak volna.” (*Coase* [1995] 242. o.) A társadalmi költség problémája című írás (*Coase* [1960/2004]) szinte azonnal jelentős visszhangot váltott ki, jól példázva, hogy egy írás hatása gyakran sok körülmény kedvező alakulásán múlik.

¹⁶ Amikor Coase elnyerte a Nobel-díjat, a Boston Globe cikkírójának Mao Ce-tung egyik mondása jutott az eszébe: a forradalom nem egy esti összejevetel. A cikkíró szerint ez az esti vita és Coase közgazdaságban játszott forradalmi szerepe fényesen cáfolja Mao tételét (*Warsh* [1991]).

Nem csak a közgazdászok között volt értetlenség a Szövetségi Hírközlési Bizottságról szóló cikk egyes megfogalmazásaival szemben. Még a cikk megjelenése előtt az FCC mint a műsorszórás egyik szakértőjét hívta meg Coase-t a műsorszórás jövőjéről indított meghallgatásaira. Coase ott is kifejtette a piaci megoldás melletti véleményét, ami után a bizottság tagjai megkérdezték, hogy viccel-e. Coase visszakérdezett: Vicc lenne-e hinni az amerikai gazdasági rendszer működésében? A cikket végül komolyabban megfontoló körökben sem volt sokkal nagyobb sikere. A RAND Corporation a cikk megjelenése után felkérte, hogy két közgazdászukkal együttműködve készítsenek jelentést a frekvenciaelosztás problémáiról. A jelentés a piaci megoldás lehetőségét vázolta, a RAND-on belül megvitatták, sok kritika érte, idejétmúltnak tekintették, egyesek szerint legfeljebb korrupció-dél-amerikai diktatúrák fontolghatnák a spektrum kiadását (Coase [1998] 578–579. o.).

Az amerikai műsorszórásban kialakult helyzet változatlanlansága, a politikai befolyás érvényesülésének egyre gyakoribb jelei¹⁷ több rövidebb írásában is egyre határozottabb megfogalmazásra készítették Coase-t. Az Amerikai Közgazdasági Társaság 1965. évi közgyűlésén elhangzott beszédében (Coase [1966a]) az FCC frekvenciaelosztási eljárásait önkényesnek, rossz hatékonyságúnak, méltánytalanoknak és rugalmatlannak minősítette. A Coase által javasolt, hatékonyságot biztosító eljárással szemben az FCC módszere többnyire tehető embereknek további gazdagodási lehetőséget juttat. Bár időnként az FCC is próbálkozott eljárásainak megújításával, a törvényhozásban semmilyen változtatás nem ment át, a *status quo* védelmezői voltak többségben. Coase az FCC-t egy partra vetett bálnához hasonlította, amelyet a helyi lakosok, a bálna anatómiájának ismerete nélkül, a szerintük helyes irányba szeretnének küldeni (Coase [1966a] 445. o.). Más megoldást nem látva, több mint egy évtizeddel később már az FCC megszüntetésének gondolatával játszott (Coase–Johnson [1979]).

További, a hatvanas és hetvenes években született írásaiban a vezetékes televíziózás, az oktatási programok, a választható fizetős műsorok kérdéseivel is foglalkozott, minden esetben a fogyasztók fizetési hajlandóságát helyezve az előtérbe, és elítélve azt a gyakorlatot, hogy megfontolás és előzetes vizsgálatok nélkül a kormányzati beavatkozást tekintik a problémák helyes megoldásának. Mint ahogy első jelentős cikke elismertségére is csak 27 év után került sor, Coase több elképzelése is csak fokozatosan nyert teret: a kábeltelevíziózás elterjedt, és a fizetős televízióprogramok is mindennaposokká váltak. A legnagyobb változásra 1994-ben került sor. Az FCC (jogelődje) megalakulása után 67 évvel és Coase írásának megjelenése után 35 évvel az FCC kiírta az első frekvenciaaukciót, s 14 év alatt, 2008-ig 73 aukcióra került sor, 52,6 milliárd dollárt jövedelmezve.¹⁸ A változáshoz a közgazdasági gondolkodás és a közszolgáltatások szerepéről való vélekedés fokozatos átalakulására volt szükség, amelyben Coase jelentős szerepet játszott. Coase következtetéseivel a közgazdászok viszonylag hamar egyet tudtak érteni, bírálatok elsősorban az FCC korai időszaka eseménytörténetének értékelésével összefüggésben hangzottak el. Többen úgy vélték, hogy Coase nem vette

¹⁷ A hatvanas és hetvenes évek, Johnson és Nixon elnökök korszakának visszaéléseiről lásd *Hazlett és szerzőtársai* [2011] S136–S137. o.

¹⁸ Az első spektrumaukciót Új-Zélandon tartották 1989-ben (*Hazlett és szerzőtársai* [2011] S127–S128. o.).

eléggé figyelembe az amerikai döntéshozók tudatosságát, szerintük a műsorszórás területén az erős központi szabályozásra a politikai hatalom koncentrációjának megakadályozása miatt került sor (*Moss-Fein* [2003] 392. o.).

A villamosenergia-ipar

Coase a postaszolgáltatás és a műsorszórás kérdéseinél az új – szabályozási funkciót is betöltő – intézményrendszerek kialakulásának körülményeit és fennmaradásuk indoklási módjának változásait is vizsgálta. Az egyes ágazatokra jellemző intézmények változása az 1930-as évektől foglalkoztatta. A brit állami vállalatokról szóló könyvről írt kritikája a kialakult szervezetek – British Broadcasting Corporation, London Passenger Transport Board, Central Electricity Board – működési nehézségeit emelte ki, szemben a szerző pozitív véleményével (*Coase* [1938b]). A brit villamosenergia-ipar államosításakor hosszú cikkben elemezte a várható további változásokat. Kitért az államosításkor alkalmazott kompenzáció nehézségeire, az ágazat intézményi struktúrájának átalakulására és az árszabályozás kérdéseire. Az államosításra az ágazat már régóta esedékes racionalizálásán és a stratégiaiainak tekintett érdeken túl a brit kormány „számtalan” gazdaságpolitikai okot talált. Más ágazatok, mint például a vasút villamosenergia-ellátásának zavartalanságától kezdve a szénbányászat helyzetének biztosításán át a területi egyenlőtlenségek kiegyenlítésén keresztül a foglalkoztatáspolitikáig sok feladat megoldását remélték az ágazat központi irányításától, az államosítástól (*Coase* [1950b] 10. o.).

Coase a törvény és az 1948-ban történt államosítás addigi gyakorlata alapján aggodalmát fejezte ki az ágazat jövőbeli működésével kapcsolatban. Összehasonlította a korábbi állami tulajdonú szervezeteket (British Broadcasting Corporation, London Passenger Transport Board, Central Electricity Board) az államosítás során létrejött szervezetekkel, és azt találta, hogy míg korábban a vizsgált szervezetek az állami tulajdon ellenére, társasági formában működve, az üzleti döntéseiket viszonylag szabadon hozhatták meg, és függetlenek voltak a miniszteriális kontrolltól, addig a villamosenergia-ipar államosításakor az energiaügyi miniszter döntő szerephez jutott.

A miniszternek az iparág új irányítási struktúrájának minden fázisában módja van beavatkozni. Az árszabályozás jellegzetességei is sok esetben ellentmondanak az erőforrások hatékony felhasználása elvének. Így az az előírás, hogy az ágazat egészének kell képesnek lennie arra, hogy a költségeit fedezze, a keresztfinanszírozás lehetőségét vetíti előre, azaz fogyasztók egyik csoportja egy másikat támogathatja. Bár az államosítás pillanatában nem voltak egységes villamosenergia-árak az országban, a törvény egyes rendelkezései azonban ebbe az irányba mutatnak, ami az előzőkhöz hasonlóan a keresztfinanszírozás, másképpen az egyre átláthatatlanabb támogatási rendszerek kialakulásához vezet. Ugyanez a veszély fennáll más iparágaknak történő villamosenergia-szállítás esetében is, mint például a szintén frissen államosított közlekedési ágazatnál, különösen a villamosításra váró vasútvonalak kérdésében. Az államosítást követően az árakat némileg emelték azokban a körzetekben, amelyek veszteségesek voltak, ugyanakkor a szénárak emelkedését a háztartási tarifáknál nem vették figyelembe. Mindez arra utal, óvott Coase, hogy az árazás nem a hatékony erőforrás-elosztás irányába fog mutatni (uo. 13–16. o.).

A határkölttségvita és az LSE-hagyomány

Coase közszolgáltatások iránti érdeklődése – amint a villamosenergia-ipar esetében is láthattuk – természetesen kiterjedt a gyakran monopolhelyzetű szolgáltatók árazási kérdéseire is. Több írásában foglalkozott a közszolgáltatók árképzési és árszabályozási problémáival (Coase [1945], [1946/2004], [1946], [1947a], [1947b], [1950b], [1966b], [1970]). Az első írása kétoldalas kritika volt egy cikkre, ezt fejtette ki részletesebben A határkölttségvita című cikkében (Coase [1946/2004]). Ezzel tulajdonképpen csatlakozott egy 1938 és 1950 között folytatott vitasorozathoz, amely a határköltéséges árazás egyetemes használhatóságáról szólt (Frischmann–Hogendorn [2015] 193. o.). A határköltség szerinti árazás, azaz a kereslet teljes kielégítése érdekében megtermelt újabb egységnyi kibocsátás költségével egyenlő árazás (azaz amikor az átlagköltség és a határköltség egyenlő) bizonyos ideális körülmények között (tökéletes verseny, homogén termékek, növekvő hozadék stb.) általánosan elfogadott megoldásnak számított. A határköltség-alapú árképzést – ezen ideális feltételek mellett – az árképzés társadalmi szempontból leghatékonyabb formájának tekintik. Amikor azonban konkrét ágazatokról és körülményekről van szó, el kell végezni a határköltéséges árazáshoz szükséges feltételek alapos vizsgálatát.

Coase első kritikáját az váltotta ki, hogy a háború alatt egy szimpóziumon az állami vállalatok számára is követendő elvnek állították be a határköltéséges árazást.¹⁹ A gondolat nem volt új, Harold Hotelling és Abba Lerner már korábban is kifejtette, hogy a közszolgáltatások esetén is alkalmazandó a határköltéséges árazás elve (Hotelling [1938], Lerner [1944]). Azt a problémát, hogy ezekben az ágazatokban (a nagy állandó költségek miatt) a határköltség tipikusan az átlagköltség alatt marad, és ezért a határköltéséges ár mellett nincs mód a teljes költség visszanyerésére, Hotelling javaslata alapján úgy oldaná meg, hogy a keletkező deficitet állami támogatásokkal kellene kiegyenlíteni. Ennek a mértékét a következőképpen állapítaná meg: „...a kormány (vagy a vállalatok vezetői) megbecsülik, hogy a fogyasztók mennyit lennének hajlandók fizetni azért, hogy megszerezzék azt a mennyiséget, amennyire keresletük lenne, hogyha az ár egyenlő lenne a határköltéssel. Ha ez a becslés azt mutatja, hogy a fogyasztók hajlandók lennének akkora összeget fizetni, amekkora fedezné a teljes költséget, akkor a kormány odaadja a vállalatnak a teljes költség és a fogyasztóktól származó bevétel közti különbözetet.” (Coase [1988/2004] 33. o.)

Coase úgy vélte, ez az eljárás súlyos hatékonyságromlást eredményez. Érthetetlen, hogy miután a fogyasztók hajlandók lennének annyit fizetni, amennyi a teljes költséget fedezné, mégsem kérik őket arra, hogy ezt az összeget fizessék. Emiatt nem is áll rendelkezésre az az információ, hogy valóban hajlandók lennének-e kifizetni. A piaci jelzések nélkül a becslések jóval pontatlanabbak lennének, és mindig fennáll a lehetőség, hogy politikai szempontok is keveredjenek azokba a döntésekbe, amelyek a támogatásokról születnek. Az eljárás jövedelemátcsoportosítást eredményezne, ráadásul olyan ágazatokba, amelyeknek termékeit vagy szolgáltatásait csökkenő költséggel

¹⁹ Ez a nézet a háború utáni brit államosításokat követő kormányjavaslatokban is szerepelt, végül nem került elfogadásra. Coase szerint végül a brit villamosenergia-iparban születtek a legérdekesebb elemzések az árazás problémáiról (Coase [1970] 115–116. o.).

állítják elő. A javaslat további adóztatást tenne szükségessé, ezáltal más termékek árát emelné a határkölség fölé. Ennek az eljárásnak a nettó haszna nehezen mérhető. Coase, hivatkozva Tom Wilson publikációjára (Wilson [1945]), annak a fontosságát is kiemelte, hogy a pénzügyi önállóság elvesztése elengedhetetlenül az állami gondoskodás új formáit hívja életre. Ha támogatnak egy terméket, akkor részben a támogatás fejében, részben mértékének kordában tartása miatt a kormányzat egyre több esetben próbálhatja a vállalati döntéseket befolyásolni, és ehhez centralizált államigazgatási intézményrendszert igyekszik kialakítani (Coase [1988/2004] 33–34. o.).

A határkölséges árazás helyett persze lehetne az átlagkölségen történő árazást választani, ezzel a veszteségek elkerülhetők lennének, de ez sem biztosítana optimális megoldást. Coase szerint a többrészes árak, tarifák alkalmazása lenne a legmegfelelőbb. Többrészes árazás mellett különválasztják a szolgáltatás egyes elemeit. Kétrészes árazás esetén a magas állandó költséget jelentő infrastrukturális elemeket hozzáférési díjként számolják el, az ezeken nyújtott szolgáltatás egységeit pedig határkölségen számítják. Ilyen javaslattal korábban már mások is éltek, Coase hozzájárulása a vitához az volt, hogy A határkölségvita című cikkében következetesen összevetette a Hotelling–Lerner-féle változatot a többrészes árazással és az átlagkölség szerinti árazással (Coase [1946/2004]).

A fogyasztók fizetési hajlandósága ismeretének fontosságát hangsúlyozva levezette, hogy a határkölséges árazás esetén az infrastruktúra fejlesztésével összefüggő döntések sem hozhatók meg. Bemutatta, hogy „a Hotelling–Lerner-megoldás a termelési tényezők rossz elosztásával jár, a jövedelemelosztásban hasonló eredményre vezet, és valószínűleg olyan veszteséget okoz a jövedelemadó növekedése következtében, mint amelyet eredetileg megszüntetni kívánt. Ez mind elkerülhető a többrészes árazási rendszerrel.” (Uo. 132. o.) Az átlagkölség és a határkölség szerinti árazást összehasonlítva, az előnyöket és a hátrányokat mérlegelve arra jutott, hogy „a Hotelling–Lerner-megoldás és az átlagkölség-árazás közötti választás nem egyértelmű. Azt az állítást tehát, hogy a Hotelling–Lerner-megoldás mindenképpen felülmúlja az átlagkölség-árazást, el kell vetnünk.” (Uo. 135. o.) Coase elemzése olyan esetre vonatkozott, amikor a költségek egyértelműen hozzárendelhetők az egyes fogyasztókhoz. Az általa vizsgált ágazatokban azonban a közös költségek aránya igen magas, cikke végén ezeknek a költségmegosztását jelölte ki következő feladatnak.

A közgazdasági elméleti irodalomban kezdetben a határkölségre épülő modellek voltak dominánsak, a kilencvenes évektől a kétrészes modellek felé fordultak az egyensúlyi modellek készítői, és a közös költségek különböző változataira dolgoztak ki megoldásokat (Clay [1994] 460–462. o.). A vita a határkölségekről ugyan elcsendesedett – bár William Vickrey és Coase még 1970-ben is visszatért rá –, a gyakorlatban azonban a határkölséges árazás nem valósult meg, részben a támogatások politikailag nehezen védhető volta miatt. A közszolgáltatásokban kiterjedten alkalmazzák a többrészes árazást, és a szabályozói gyakorlat a csökkenő átlagkölségű ágazatokban a határkölség feletti árak megállapításához vezetett. A közgazdászok ma a közszolgáltatások területén a határkölség szerinti árazás fogalmát már csak a Coase által használt többrészes tarifa értelmében használják (Frischmann–Hogendorn [2015] 201–202. o.). Amint Coase is hangsúlyozta, semelyik megoldást sem lehet eleve elfogadni, ezt

empirikus kérdésnek kell tekinteni, és csak gondos elemzés alapján lehet a megfelelő – akár ágazatonként is különböző – alternatívát kiválasztani. És valóban, a szabályozóknak ma az egyik legfontosabb feladata, hogy költségmodellek segítségével a közös költségek helyes elosztásáról döntsenek.

Ahogy – elsősorban a postával kapcsolatban – az egységes árakról kifejtette, Coase a határköltségvitában is azt a nézetet képviselte, hogy az áraknak, a tarifáknak a lehető legnagyobb mértékben tükrözniük kell a szolgáltatás nyújtásával összefüggő tényleges költségeket. A költségszámítás problémái kezdettől fogva jelentős szerepet játszottak munkásságában. Az 1931–1940-es években a London School of Economicson a költségszámítási kérdések központi helyet foglaltak el a kutatásban. Abba Lerner csoportja mellett működött Arnold Plant csoportja, ahova Coase is tartozott. Kutatásaikban a költségelemzés és árazás szerepelt döntő súllyal. A Lerner-féle kutatásokra figyelve ugyan, de a gyakorlati alkalmazhatóságra koncentráltak,²⁰ s Plant két diákja is írt cikket – 1937-ben és 1941-ben – a többrészes árazás kérdéseiről.

A költségszámítás, a tőkeköltségek számbavétele Coase munkáinak szerves része volt, a statisztika és a számvitel problémái is érdekelték. A London School of Economicson jelentős hagyománya alakult ki a költségszámítások módszertanának, az árazás elméletének és a számviteli alkalmazásoknak.²¹ Coase barátjával, Ronald Fowlerrel²² együtt részt vett a számviteli kutatásokkal foglalkozó Accounting Research Association munkájában, és a költségszámítás módozatairól cikksorozatot is írt a *The Accountant* című folyóiratban, hangsúlyozva, hogy minden üzleti döntés előfeltétele a különböző döntési változatok mellett ténylegesen felmerülő költségek ismerete. A tranzakciós költség tehát Coase számára nemcsak mint gondolati keret volt jelen, hanem operacionalizálható tartalma is volt.

James Buchanan és George Thirbly 1973-ban összeállított egy tanulmánykötetet a London School of Economicson kialakult költségfelfogásról (*Buchanan–Thirbly* [1973]). A kötetben részben korabeli szövegek, így Coase írásai is, részben az ott folyó munka későbbi értékelései szerepeltek. A London School of Economicson kialakított költségfelfogás az osztrák iskola alternatív költségfogalmára épült: a termék költsége azonos az ugyanazon erőforrások alternatív felhasználásával előállított termék objektív – azaz külső szemlélő számára is mérhető – értékével. Miután a gondolat angolszász területre ért, az alternatív költség fogalmához egyre inkább hozzákapcsolódott a választás kérdése, ezzel a költségfogalom szubjektív szempontjai kerültek előtérbe. Ezt a folyamatot erősítette az osztrák iskola új nemzedékéből a London School of Economicsra kerülő Friedrich Hayek, így a Plant-csoportban a választások fontosságát hangsúlyozó szubjektív megközelítés lett a döntő (*Buchanan* [1969] 6.2.16–19. és 6.2.27–28. bekezdés, *Medema* [1994] 53. o., *Bertrand* [2015a] 22–23. o.).

²⁰ Az LSE sokkal közelebb állt akkoriban az üzleti élethez, mint a mai üzleti iskolák (MBA-k) (*Shirley* [2016] 7. o.).

²¹ „A költségeknek az a szemlélete, amelyet az LSE képviselt, természetesen Knighttól és Wicksteedtől eredeztethető, Lionel Robbins fejlesztette tovább, de kétségtelen, hogy Hayek befolyása is érződött, ami által osztrák színezetet is kapott.” (*Coase* [1990] 8. o.)

²² Rajtuk kívül még egy Ronald dolgozott az LSE-n, Ronald Edwards. Egy kollégájuk tréfásan a kitűnőség garanciájának minősítette, ha Ronald néven dolgozott ott valaki (*Baxter* [1996] 139. o.).

Coase volt az, aki egy adott pillanatban összefoglalta a London School of Economicson uralkodó alternatív költségfelfogást (Coase [1938/1973]). A könyvelők számára készített írások sorozatát *Business organization and the accountant* címmel tette közzé, ezzel is érzékeltetve, hogy a vállalatok vezetői számára lenne fontos a költségekről való megfelelő tájékoztatás.

Coase arról kívánta meggyőzni a könyvelést végzőket, hogy szemben a hagyományos módszerekkel, amikor minden, a termelés érdekében tett múltbeli kifizetést költségnek tekintenek, a vállalat vezetőinek sokkal fontosabb információt nyújtanak az alternatív költségek alapján történő megközelítés. Ekkor mind a gépek, mind a felhasznált anyagok esetében azt kell vizsgálni, hogy milyen alternatív felhasználástól tekintenek el akkor, ha azokat az adott célra használják. A vállalatvezető egy eldönthető kérdésre koncentrál, amelyben előre tekintve próbál választ kapni a problémájára. A szubjektív elem nemcsak önmagában a döntés egyedi jellegében mutatkozik meg, hanem abban is, hogy a vállalatvezető bizonyos esetekben etikai szempontokat is mérlegelhet (például fegyvergyártás), és a kockázatviselő képesség is egyénenként változhat (uo. 5.11–13. bekezdés). Akkor, amikor az alternatív lehetőségek között a profitját próbálja maximalizálni, a döntése egyben azt is jelenti, hogy a költségeire megtalálta a fedezetet (uo. 5.16. bekezdés).

Coase eme állítását tekintette Buchanan a cikksorozat legfontosabb megállapításának (Buchanan [1969] 6.2.27. bekezdés). A társadalmi költség problémája című írásában Coase ugyanezzel a költségfogalommal dolgozott (Coase [1960/2004]), talán az objektív mérhetőséget valamivel jobban kiemelve, hiszen a károkozás estében a reciprocitás a károk összemérhetőségét jelentette (Bertrand [2015a] 31–33. o., [2015b] 499–500. o.). Az LSE-hagyomány ezen az úton, Coase cikkén keresztül fejtette ki leghosszabban tartó hatását (Buchanan–Thirbly [1973] 1.18. bekezdés).

Coase a szabályozásról

A London School of Economicson az ifjú Coase a Plant által vezetett csoportban hamar megtanulta, hogy „a kormányok gyakran részérdekeket szolgálnak, a monopóliumot inkább kedvelik, mint a versenyt, és rendszerint szabályozásba kezdenek, ami a dolgokat még rosszabbá teszi” (Coase [1988b] 6–7. o.). Ez az indulás jól nyomon követhető Coase írásaiban, de nem a kritikátlan elfogadás miatt, hanem az alapos, empirikus elemzések következtetéseiként. A közszolgáltatások tanulmányozása tette Coase számára világgossá a kormányzati beavatkozások hibáit. Ezek részletes számbavétele keltette azután azt a benyomást, hogy a kormányzati beavatkozásokkal szemben mély pesszimizmust mutat (Coase [1996] 106. o.). Medema szerint a legtöbb közgazdász egy skálán a kormányellenes végpontra helyezné Coase-t, mert legtöbbször a Coase-tételre gondolva azt feltételezik, hogy a kormányzatnak kevés szerepet szánna a gazdaság működtetésében. Coase írásaiban valóban sok utalás található a kormányzat működésének negatív megítéléséről. Ennek nem ideológiai oka van, hanem a kormányok – elsősorban szabályozással összefüggő – tevékenységéről végzett vizsgálódásai – az előnyöket és a hátrányokat

összevetve – meggyőzték, hogy a kormányzati beavatkozás a dolgokat rosszabbá tette (*Medema* [1994] 95. o., *Veljanovski* [2015] 37. o.).

Ezen a ponton célszerű lenne különbséget tenni a szabályozás és a beavatkozás között. Coase – és sokan mások is – a szabályozást kétféle értelemben használja. Egyfelől – szélesebb értelmezésben – azokat a jogi kereteket jelenti, amelyek a gazdasági tevékenységek végzéséhez szükségesek. Másfelől – és ez a szűkebb értelmezés – az egyes ágazatokra különböző okok miatt kialakított szabályozórendszer működését, amely jellemzően új szabályozói intézmények létrehozásában is megnyilvánul. Az előző esetben nem beszélhetünk beavatkozásról, mert ezt a fogalmat Coase elsősorban a közvetlen beavatkozásra tartja fenn, amelynek különböző fokozatai lehetnek, mint például a szabályozó intézmények létrehozásakor szabott feltételek, illetve azok mindennapi munkájában való befolyásszerzés (*Cambell–Klaes* [2005] 278. o.).

A közszolgáltatások szabályozásával összefüggésben Coase sokféle problémát azonosított, az árrendszer okozta torzításoktól kezdve a tartalom korlátozásán át az ágazati szerkezet átalakulásáig, és megállapította, hogy mind maguk a monopóliumok, mind a szabályozó intézmények hajlamosak az eredeti feladatkörükön való túlterjeszkedésre. Ennek példáit láttuk a brit posta esetében, ahogy a különböző külső szereplők által alkalmazott – akár technológiai, akár szervezeti – innovációk fontosságát kezdetben fel sem ismerték, majd „bekebelezték”, vagy ugyanezt láttuk a műsorszolgáltatás területén, a vezetékes és vezeték nélküli műsortovábbítás vitáinál és a televíziózás megjelenésénél (*Ménard* [2016] 188–189. o., *Schleifer* [2005] 440–441. o.).

Coase a szabályozó szervezetek intézményével is foglalkozott. Láta azokat a veszélyeket, amelyek megakadályozzák a szabályozó szervezeteket, hogy a maguk által kitűzött célt elérjék. A célok nehezen követhető változásain túl gyakran a célok sokfélesége okoz problémát. A szabályozás, az állami tulajdon és általában az állam szerepének növekedését gyakran összefüggésbe hozzák a pigou-i közérdeken alapuló elmélettel. A szabályozás közérdeken alapuló elméletét Coase és a chicagói iskola sok ponton kikezdte, megkérdőjelezték, hogy az állam (vagy adott esetben a szabályozó szervezet) mindig jó szándékú-e, illetve képes-e hatékonyan ellátni a szabályozási feladatokat (*Schleifer* [2005] 440–441. o.).

Coase különböző helyen megfogalmazott válaszait Bertrand gyűjtötte össze (*Bertrand* [2015c] 422–424. o.). A kiinduló válasz az volt, hogy nem, túl nagy a kísértés az önérdék követésére, de ez természetes is, az emberi természet tartozéka, ahogy ezt Adam Smith is hangsúlyozta. Coase szerint egy politikus esetében a jóakarát a családra, a barátokra, a párttagokra, a körzet vagy az ország lakóira terjedhet ki, és nem feltétlenül esik egybe a közjával. Ha jóakarát nélkül cselekszik, az eredmény még kevésbé lesz kielégítő (*Coase* [1976] 544. o.).

Egy szabályozótestület nehezen tud egy ágazattal érdemben foglalkozni anélkül, hogy az ágazat problémái szempontjából látná a feladatokat. A szabályozótestület gondolhatja azt, hogy távol tartja magát az ágazattól, és céljai függetlenek, de tehetlensége (inerciája) miatt nem lesz képes megfogalmazni vagy végrehajtani radikális változtatásokat az ágazat működésében vagy szerkezetében (*Coase* [1966a] 442. o.). Coase szerint „a szabályozók általában igyekeznek jó munkát végezni, és bár gyakran nem hozzáértők, különérdekek hatása alatt cselekszenek, azért teszik ezt, mert

– mint mi mindannyian – ők is csak emberek, akiknek a legerősebb motívumai nem feltétlenül a legnemesebbek” (Coase [1974/1997] 147. o.).

Coase 1964-ben az Amerikai Közgazdasági Társaság 76. éves közgyűlésén a szabályozott ágazatokról szóló szekció három tanulmányáról mondott véleményt. A szabályozás addigi tapasztalatairól szóló véleménye lesújtó volt: „Azt, hogy mit tesznek a szabályozóbizottságok, nehéz kideríteni, az, hogy milyen hatást érnek el, nagyrészt ismeretlen, ha pedig mégis kiderül, akkor gyakran abszurd eredményt látunk.” (Coase [1964] 194. o.) Medema a szabályozókkal összefüggő coase-i vélekedés köréből a szabályozók szervezeti tehetetlenségét, a szabályozóknak az iparág általi foglyul ejtését, a centralizáció költséges voltát emelte ki (Medema [1994] 117–120. o.). A chicagói iskola és a későbbi, szabályozással foglalkozó irodalom, bőséges empirikus tapasztalat alapján, részletesen dokumentálta a lehetséges változatokat (Dal Bó [2006]).

A Coase-tól gyűjthető idézetek azonban minden esetben a szabályozás tényleges gyakorlatáról szólnak, számára megengedhetetlen volt az a felfogás, hogy egy probléma megoldásához automatikusan állami beavatkozásra, szabályozásra, szabályozóhatóság felállítására kerüljön sor. Amit hiányolt, az a megoldandó probléma alapos tanulmányozása és az alternatívák végiggondolása, amelybe az állami beavatkozás, szabályozás bevezetése csak az egyik lehetséges választás. Coase mindenütt az alternatívák létét kutatta, és a közöttük való választást tette a vállalatvezetők, közgazdászok, gazdaságpolitikusok feladatává. Ezt a megközelítést jól lehetett érzékelni a költségfogalom London School of Economicson jellemző használatában, ami viszont a közgazdaságtanról alkotott ottani felfogás szerves része volt. Coase idézi Lionel Robbins összegzését a közgazdaságtanról: „A közgazdaságtan az a tudomány, amely az emberi viselkedést a célok és a rendelkezésre álló, alternatív módon felhasználható szűkös eszközök viszonyában értelmezi.” (Coase [1978] 207. o.)

A vállalat természetéről szóló cikkében a vállalat létrejöttét a piaci működés alternatívájaként tekintette. A különböző alternatív megoldások vizsgálatában pedig nem az abszolút jó keresése ösztönözte, hanem a különböző megoldások között választható relatíve legjobb megoldás: „Amennyiben a közpolitika iránt érdeklődünk, a kérdés mindig az, hogy a gyakorlati alternatívák közül miként válasszuk ki azt, amelyik mindent mérlegre téve a legjobb eredményt adhatja.” (Coase [1955b] 437. o.) A „mérlegre tevés” a költség és haszon számbavételét jelentette, hiszen mindegyik megoldásnak – beleértve a „semmit sem változtatunk” helyzetet – vannak költségei, amelyeket „nyugodt körülmények között”, esetről estre vizsgálódva kell megállapítani (Shirley [2013] 243. o.). Vannak esetek, amikor eleve feltételezni lehet, hogy a kormányzati beavatkozás hatékonyabb: „...a közvetlen kormányzati szabályozás nem szükségszerűen vezet jobb eredményre, mint ha azt a piaci tranzakciókra vagy a vállalatra bízánk. De ugyanígy nincs okunk azt feltételezni, hogy egyes esetekben az ilyen kormányzati adminisztratív szabályozás ne vezethetne a gazdasági hatékonyság növekedéséhez. Ez különösen olyankor tűnik valószínűnek, amikor – amint az a füstkár esetében rendszerint így van – az érintettek száma nagy, és ezért a probléma piaci vagy vállalati kezelése költséges lehet.” (Coase [1960/2004] 167. o.)

Ha a szabályozásra szélesebb értelemben tekintünk, akkor a piac működését elősegítő jogi keretek biztosításában a kormányzatoknak sok feladata lenne. Azt a fontos

feladatot azonban nem töltik be, amelynek Coase szerint mindent meg kellene előznie: az adózás, a támogatás, a szabályozás kérdéseit csak alapos mérlegelést követően szabadna eldönteni. Coase tehát nem a kormányzat ellen lép fel, hanem a tevékenységek várható eredményét tekinti a legfontosabb szempontnak. Medema szerint Coase ugyan hangsúlyozza, hogy a jogszabályok szerkezete és az intézmények együttesen határozzák meg a gazdaság teljesítményét, odáig azonban nem jut el, hogy a kormányzati lépéseket jogokat alapító és azokat újraelosztó tevékenységeknek tekintse, akár a piac intézményi kereteinek megteremtéséről lenne szó, akár a hagyományos, szűkebb értelemben vett szabályozásról, ami ekkor nem is lenne más, mint a jogok újraelosztása (Medema [1994] 126. o.).

A jogi gondolkodásra, a jogi megfontolásokra való utalás Coase szinte minden írásában megtalálható. Az Amerikai Közgazdasági Társaság 76. éves közgyűlésén a szabályozott ágazatokról szóló szekcióban jogi előadás is elhangzott, amiért Coase külön köszönetet mondott a szervezőknek. A jogász előadó természetesnek tartotta, hogy a közhivatalokban és a bíróságokon ülőket a legjobb esetben esendőknék, a legrosszabb esetben inkompetensnek tartsa. Coase szerint a közgazdászoknak így kellene viszonyulniuk a kormányzati intézményekhez, ehelyett úgy tekintenek rájuk, mint egy jó szándékkal teli szervezetre, amely arra vár, hogy ha a Láthatatlan Kéz rossz irányba mutat, akkor átvegyék az irányítást. A közgazdászok számára csak piackudarc létezik, kormányzati kudarcról nem tudnak (Coase [1964] 196. o.).

Coase-nál a jog kitüntetett helyet foglal el a gazdaság működtetésében. Egyfelől a széles értelemben vett jogi kereteket határozza meg, másfelől a kívánatos piaci működés esetleges hibáit is ezen az úton lehet korrigálni. A bírák különlegessége, hogy nemcsak lehetővé teszik a piaci rendszer működését, hanem ítéleteik során annak hatékonyságáról is gondoskodnak. A bíró nagyrészt mentesül a kormányzati működést és az emberi természetet érintő coase-i kritikától, így valamelyest „idegen” a rendszerben. A bírák különleges szerepe az angolszász szokásjog jogrendszerében rugalmasságuknak és a bírói munka *ex post* jellegének tudható be (Bertrand [2015c] 414. o.).

A társadalmi költség problémája című írásában Coase a jogi keretek fontosságát, sok jogesetet felelevenítve, részletesen elemezte. Azt állapította meg, hogy az angolszász jogrendszerben a bírának gyakran jobb érzékű van a közgazdasági elmélethez, és a realitásérzékük is erősebb, mint a közgazdászoké. Természetesnek tekintik például azt a reciprok viszonyt, amit Coase a károkozással összefüggésben fejtett ki: „Mindenesetre már egy felületes áttekintésből is világos, hogy a bíróságok gyakran tudatában vannak döntéseik gazdasági következményeinek, és tisztában vannak (nem úgy, mint sok közgazdász) a probléma kölcsönös jellegével. Mi több, időről időre még a döntéseik során is – más tényezők mellett – számításba veszik a gazdasági következményeket.” (Coase (1960/2004] 169–170. o.) Erre a fajta tevékenységre persze a bíróságok nem minden esetben kényszerülnek, vannak azonban olyan ügýtípusok, ahol ez mindennapi gyakorlattá válik: „Abban a világban, ahol a jogrendszer által kiszabott jogok átrendezése költséges, a bíróságok a kártérítési esetek mérlegelésekor voltaképpen a gazdasági problémában hoznak döntést, meghatározva az erőforrások felhasználását. Amellett érveltünk, hogy a bíróságok ennek tudatában vannak, és gyakran, bár nem mindig nyíltan,

de összehasonlítják a káros cselekedetek megakadályozásából származó nyereséget és veszteséget.” (Uo. 185. o.)

Coase-nak – és a chicagói iskolának – a bírákról alkotott kedvező véleményét többen megkérdőjelezték. Gondolatrendszerének konzisztenciáját vizsgálva, állításait inkább feltételezésnek, semmint alaposan alátámasztott következtetésnek tekintik. Sérelemzik, hogy nem állította szembe a szabályozási jogviszony körülményei között felmerülő költségeket a bíróságok működtetésének költségeivel (*Bertrand* [2015c] 431–432. o.). A bírói testületek működését az utóbbi időben egyre több tanulmány tárgyalta, elsősorban nemzetközi összehasonlításban. Andrei Schleifer ezekre hivatkozva állítja, hogy Coase és követői túl nagy mozgásteret feltételeznek a bíróságokat illetően. A nemzetközi felmérések azt mutatják, hogy gyakran nem elég hatékonyan működnek, lassúak, politikailag befolyásolhatók és esetenként korruptak (*Schleifer* [2005] 441. o.).

Összegzés

Coase úgy vélte, hogy a közgazdaságtan fejlődéséhez nem a „magas elmélet” területén járult hozzá, hanem a gazdaság működése azon, korábban figyelmen kívül hagyott elemeinek új megvilágításba helyezésével (vállalat, tranzakciós költségek, intézmények), amelyeket a közgazdasági elemzésekbe magától értetődő módon már korábban be kellett volna vonni. Amennyiben ez ténylegesen megtörténik, a mikroökómia egésze átalakul (*Coase* [1992] 713. o.). Ezt a véleményét a Nobel-díj átadásakor mondott beszédében fejtette ki, és azt a reményét is megemlítette, hogy a díj a gondolatainak elterjesztésében nagy segítséget fog nyújtani. A hivatkozási statisztikák ezt valamelyest tükrözik, de mint a tanulmány elején erre utaltunk, a félreértelmezések talán túlsúlyban vannak.

Ugyanakkor az is igaz, hogy a vállalat létéről való gondolkodás teljesen átalakult, a tranzakciós költségek a közgazdászok mindennap használatos készletébe kerültek, az intézmények problémáinak vizsgálatára az új intézményi közgazdaságtan vállalkozott, amely maga is több tudományágra jelentős hatást gyakorolt, a jog gazdasági szerepének elismerését pedig a jog és közgazdaságtan megerősödése mutatja. Azt a törekvését azonban, hogy minél több, részletes iparági elemzés szülessen annak érdekében, hogy az egyes ágazatok helyzetét és a felmerülő problémákat jobban megértjük, nem nagyon övezte siker. Kevesen vállalkoznak arra a nagyon megterhelő feladatra, hogy például károkozás esetén az alternatív megoldások teljes költség–haszon elemzését elvégezzék (*Shirley* [2013] 244. o.).

Azt a fogalmi rendszert, amelyet Coase hatására a közgazdaságtan ma használ, Coase az egyes ágazatok – ezek között is elsősorban a közszolgáltatások – történeti és empirikus tanulmányozása révén alakította ki. A monopolhelyzetekről és a gyakran ezt megtámogató szabályozásról vallott véleménye, a foglyul ejtett szabályozó hatékonyságot romboló voltáról kifejtett nézetei – a chicagói iskola hasonlóan gondolkodó társainak írásaival együtt – a hetvenes évektől kezdve fokozatosan megváltoztatták a közszolgáltatások szabályozásának addigi felfogását. A különböző közszolgáltatások, hálózatos infrastruktúrák deregulációja, a többrészes árazás

használata, a keresztfinaanszírozások megszüntetése, a tényleges költségek minél pontosabb, tevékenységekre bontott számbavétele, a vertikális nagy egységek először számviteli, majd tulajdonosi szétválasztása, a versenypiacon is helytállni képes tevékenységeknek a természetes monopóliumnak minősíthető infrastruktúráról történő leválasztása mind ebbe az irányba mutatott.

Ezeket a folyamatokat (a közgazdasági vélekedések változásán túl) a távközlésben, a postánál, az energiaiparban technológiai változások kísérték, de ezeket a monopol-szervezetek – a változó gondolkodásmód és a változó versenypolitikai szemlélet hatására – már nem voltak képesek integrálni, beolvasztani. Ebben a folyamatban sokszor a bíróságoknak is fontos szerep jutott, mint például az Egyesült Államokban, ahol a korábbi távközlési monopólium, az AT&T feldarabolására bírói döntés után került sor. A Coase által javasolt megoldások használatára gyakran sokat kellett várni, így az Egyesült Államokban csak 1994-ben hirdettek először aukciót a rádiófrekvenciák elosztására. A piaci megoldások környezetvédelemben történő igénybevételének példája lett ezután a Harold Demsetz által javasolt szén-dioxid-kvóták bevezetése és a szennyezőanyag-kibocsátás ennek nyomán kialakuló kereskedelme.

A modern közgazdaságtan születésétől 1970-ig terjedő, közel kétszáz évet áttekintve Harold Demsetz, a Chicagói Egyetem és az UCLA professzora, az új intézményi közgazdaságtan egyik vezéralakja szerint Coase 1937-es cikke alapvetően megváltoztatta a vállalatról alkotott elméleti képet. Coase érdeme, hogy felhívta a figyelmet a vállalat létezésének megválaszolatlan problémájára, de csak az elmélet első elemeit dolgozta ki (Demsetz [1988] 144. o.). Utaltunk már arra a vitára, amelyet Coase-nak az FCC-ről írott cikke után tartottak, és a vita résztvevői közül többen a későbbiekben úgy nyilatkoztak, hogy a vita életre szóló intellektuális élményt jelentett. A vita egyik résztvevője szerint Adam Smithig kellene visszamenni ahhoz, hogy még egy olyan közgazdászt találjunk, mint Coase, aki a gazdaság működését ilyen mélységig látja át (Cheung [1987] 456. o.). Coase jelentősége valóban áttekintőképességének és éleslátásának tulajdonítható. Részletes elemzéseit gyakran olyan javaslatokkal zárta, amelyeket már mások is felvetettek, de ő volt képes olyan meggyőző formában előadni, olyan összefüggésekbe helyezni, amire már oda kellett figyelni. Az általa kifejtett gondolatok azután sokakra megtermékenyítően hatottak, és az általa felvetett problémáknak egyre több részletét dolgozták ki, mint ahogy a tranzakciós költségekét Oliver Williamson, az intézményekét Harold Demsetz tette.

Hivatkozások

- BARANCSUK JÁNOS [2007]: Coase tétele a Scitovsky-paradoxon tükrében. *Sigma*, 38. évf. 1–2. sz. 49–72. o.
- BARTUS GÁBOR–SZALAI ÁKOS [2014]: Környezet, jog, gazdaságtan. Környezetpolitikai eszközök, környezet-gazdaságtani modellek és joggazdaságtani magyarázatok. Pázmány Press, Budapest.
- BAXTER, W. [1996]: Early Critics of Costing: LSE in the 30s. Megjelent: *Baxter, W.: Accounting Theory*. Routledge, New York–London.

- BERTRAND, E. [2015a]: An Underrated Originality of „The Problem of Social Cost”: The LSE Source. *History of Economic Ideas*, Vol. 23. No. 3. 19–43. o.
- BERTRAND, E. [2015b]: From the Firm to Economic Policy: The Problem of Coase’s Cost. *History of Political Economy*, Vol. 47. No. 3. 481–510. o.
- BERTRAND, E. [2015c]: „The fugitive”: The figure of the judge in Coase’s economics. *Journal of Institutional Economics*, Vol. 11. No. 2. 413–435. o.
- BUCHANAN, J. M. [1969]: *Cost and Choice: An Inquiry in Economic Theory*. Markham, Chicago, <http://www.econlib.org/library/Buchanan/buchCv6Cover.html>.
- BUCHANAN, J. M.–THIRLBY, G. F. (szerk.) [1973]: *L.S.E. Essays on Cost*. Weidenfeld and Nicolson, London, <http://www.econlib.org/library/NPDBooks/Thirlby/bcthlSCover.html>.
- CAMBELL, D.–KLAES, M. [2005]: The principle of institutional direction: Coase’s regulatory critique of intervention. *Cambridge Journal of Economics*, Vol. 29. No. 2. 263–288. o. <https://doi.org/10.1093/cje/bei027>.
- CHEUNG, S. [1987]: Coase, Ronald Harry. Megjelent: *Eatwell, J.–Milgate, M.–Newman, P.* (szerk.): *The New Palgrave: A Dictionary of Economics*. MacMillan, London, <https://doi.org/10.1057/9780230226203.2204>.
- CLAY, K. [1994]: A Coasean general equilibrium model of regulation. *Journal of Public Economics*, Vol. 53. No. 3. 459–475. o. [https://doi.org/10.1016/0047-2727\(94\)90035-3](https://doi.org/10.1016/0047-2727(94)90035-3).
- COASE, R. [1937/2004]: A vállalat, a piac és a jog. Megjelent: *Coase [1988/2004]* 53–83. o. Eredeti megjelenés: *The Nature of the Firm*. *Economica*, Vol. 4. No. 16. 386–405. o. <https://doi.org/10.2307/2626876>.
- COASE, R. [1938/1973]: Business organization and the accountant. Megjelent: *Buchanan, J. M.–Thirlby, G. F.* (szerk.) [1973], <http://www.econlib.org/library/NPDBooks/Thirlby/bcthlS5.html>.
- COASE, R. [1938a]: The British Gas Industry: An Economic Study by Philip Chantler. *The Economic Journal*, Vol. 48. No. 192. 727–728. o. <https://doi.org/10.2307/2225068>.
- COASE, R. [1938b]: British Experiments in Public Ownership and Control by Terence H. O’Brien. *Economica*, Vol. 5. No. 20. 485–487. o. <https://doi.org/10.2307/2549009>.
- COASE, R. [1939a]: Competition and Monopoly in Public Utility Industries by B. N. Behling. *Economic Journal*, Vol. 49. No. 196. 757–758. o. <https://doi.org/10.2307/2225039>.
- COASE, R. [1939b]: Rowland Hill and the Penny Post. *Economica*, Vol. 6. No. 24. 423–435. o. <https://doi.org/10.2307/2548883>.
- COASE, R. [1945]: Price and Output Policy of State Enterprise: A Comment. *Economic Journal*, Vol. 55. No. 217. 112–113. o. <https://doi.org/10.2307/2225899>.
- COASE, R. [1946/2004]: A határköltésvita. Megjelent: *Coase [1988/2004]* 113–136. o. Eredeti megjelenés: *The Marginal Cost Controversy*. *Economica*, Vol. 13. No. 51. 169–182. o. <https://doi.org/10.2307/2549764>.
- COASE, R. [1946]: Monopoly Pricing with Interrelated Costs and Demands. *Economica*, Vol. 13. No. 52. 278–284. <https://doi.org/10.2307/2549366>.
- COASE, R. [1947a]: The Marginal Cost Controversy: Some Further Comments. *Economica*, Vol. 14. No. 54. 150–153. o. <https://doi.org/10.2307/2549490>.
- COASE, R. [1947b]: The Economics of Uniform Pricing Systems. *The Manchester School of Economics and Social Studies*, Vol. 15. No. 2. 139–156. o. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9957.1947.tb00558.x>.
- COASE, R. [1947c]: The Origin of the Monopoly of Broadcasting in Great Britain. *Economica*, Vol. 14. No. 55. 189–210. o. <https://doi.org/10.2307/2549788>.
- COASE, R. [1948]: Wire Broadcasting in Great Britain. *Economica*, Vol. 15. No. 59. 194–220. o. <https://doi.org/10.2307/2549403>.

- COASE, R. [1950a]: *British Broadcasting: A Study in Monopoly*. Longmans Green–Harvard University Press, London–Cambridge, MA.
- COASE, R. [1950b]: The Nationalization of Electricity Supply in Great Britain. *Land Economics*, Vol. 26. No. 1. 1–16. o. <https://doi.org/10.2307/3159326>.
- COASE, R. [1954]: The Development of the British Television Service. *Land Economics*, Vol. 30. No. 3. 207–222. o. <https://doi.org/10.2307/3144375>.
- COASE, R. [1955a]: The Postal Monopoly in Great Britain: An Historical Survey. Megjelent: *Eastham, J. K.* (szerk.): *Economic Essays in Commemoration of the Dundee School of Economics, 1931–55*. Dundee, London, 25–37. o.
- COASE, R. [1955b]: Comment on Machlup's „Characteristics and Types of Price Discrimination”. Megjelent: *Business Concentration and Price Policy. A Conference*. NBER, Princeton University, 435–437. o.
- COASE, R. [1959]: The Federal Communications Commission. *Journal of Law and Economics*, Vol. 2. október, 1–40. o. <https://doi.org/10.1086/466549>.
- COASE, R. [1960/2004]: A társadalmi költség problémája. Megjelent: *Coase* [1988/2004] 139–214. o. Eredeti megjelenés: The Problem of Social Cost. *Journal of Law and Economics*, Vol. 3. október, 1–44. o. <https://doi.org/10.1086/466560>.
- COASE, R. [1961]: The British Post Office and the Messenger Companies. *Journal of Law and Economics*, Vol. 4. október, 12–65. o. <https://doi.org/10.1086/466570>.
- COASE, R. [1964]: Discussion on Papers on Regulated Industries. *American Economic Review, Papers and Proceedings*, Vol. 54. No. 3. 192–197. o.
- COASE, R. [1965]: Evaluation of Public Policy Relating to Radio and Television Broadcasting: Social and Economic Issues. *Land Economics*, Vol. 41. No. 2. 161–167. o. <https://doi.org/10.2307/3144271>.
- COASE, R. [1966a]: The Economics of Broadcasting and Government Policy. *American Economic Review, Papers and Proceedings*, Vol. 56. No. 1–2. 440–447. o.
- COASE, R. [1966b]: The Theory of Public Utility Pricing. Megjelent: *The Economics of Regulation of Public Utilities*. Northwestern University, Evanston, IL, 96–106. o.
- COASE, R. [1970]: The Theory of Public Utility Pricing and its Application. *Bell Journal of Economics*, Vol. 1. No. 1. 113–128. o. <https://doi.org/10.2307/3003025>.
- COASE, R. [1974/1997]: Az áruk piaca és az eszmék piaca. *Közgazdasági Szemle*, 44. évf. 2. sz. 142–149. o. Eredeti megjelenés: The Market for Goods and the Market for Ideas. *American Economic Review*, Vol. 64. No. 2. 384–391. o.
- COASE, R. [1974/2004]: Világítótorny a közgazdaságtanban. Megjelent: *Coase* [1998/2004] 257–290. o. Eredeti megjelenés: The Lighthouse in Economics *Journal of Law and Economics*, Vol. 17. No. 2. 357–376. o.
- COASE, R. [1976]: Adam Smith's View of Man. *Journal of Law and Economics*, Vol. 19. No. 3. 529–546. o. <https://doi.org/10.1086/466886>.
- COASE, R. [1978]: Economics and Contiguous Disciplines. *Journal of Legal Studies*, Vol. 7. No. 2. 201–211. o. <https://doi.org/10.1086/467590>.
- COASE, R. [1988/2004]: A vállalat, a piac és a jog. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. Eredeti megjelenés: *The Firm, the Market, and the Law*. University of Chicago Press, Chicago.
- COASE, R. [1988a]: The Nature of the Firm: Meaning. *Journal of Law, Economics, & Organization*, Vol. 4. No. 1. 19–32. o. <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.jleo.a036944>.
- COASE, R. [1988b]: The Nature of the Firm: Origin. *Journal of Law, Economics, & Organization*, Vol. 4. No. 1. 3–17. o. <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.jleo.a036946>.

- COASE, R. [1990]: Accounting and the Theory of the Firm. *Journal of Accounting and Economics*, Vol. 12. No. 1–3. 3–13. o. [https://doi.org/10.1016/0165-4101\(90\)90038-6](https://doi.org/10.1016/0165-4101(90)90038-6).
- COASE, R. [1992]: Nobel Prize Lecture: The Institutional Structure of Production. *American Economic Review*, Vol. 82. No. 4. 713–719. o.
- COASE, R. [1994]: *Essays on Economics and Economists*. Chicago University Press, Chicago.
- COASE, R. [1995]: Ronald H. Coase. Megjelent: *Breit, W.–Spencer, R. W.* (szerk.): *Lives of the Laureates. Thirteen Nobel Economists*. Cambridge, MA, 227–249. o.
- COASE, R. [1996]: Law and Economics and A. W. Brian Simpson. *Journal of Legal Studies*, Vol. 25. No. 1. 103–119. o. <https://doi.org/10.1086/467973>.
- COASE, R. [1998]: Comment on Thomas W. Hazlett: Assigning Property Rights to Radio Spectrum Users: Why Did FCC License Auctions Take 67 Years? *Journal of Law and Economics*, Vol. 41. No. S2. Part 2. 577–580. o. <https://doi.org/10.1086/467403>.
- COASE, R. [2000]: The Acquisition of Fisher Body by General Motors. *Journal of Law and Economics*, Vol. 43. No. 1. 15–31. o. <https://doi.org/10.1086/467446>.
- COASE, R.–JOHNSON, N. [1979]: Should the Federal Communications Commission Be Abolished? Megjelent: *Siegan, B. H.* (szerk.): *Regulation, Economics, and the Law*. Lexington, MA.
- DAL BÓ, E. [2006]: Regulatory capture: A review. *Oxford Review of Economic Policy*, Vol. 22. No. 2. 203–225. o. <https://doi.org/10.1093/oxrep/grj013>.
- DAVIS, H. P. [1928]: *The Early History of Broadcasting in the United States*. Megjelent: *The Radio Industry: The Story of its Development*. A. W. Shaw Company, Chicago–New York, 189–225. o.
- DAVIS, S. B. [1928]: *The Law of the Air*. Megjelent: *The Radio Industry: The Story of its Development*. A. W. Shaw Company, Chicago–New York, 156–188. o.
- DEMSETZ, H. [1988]: *Ownership, Control, and the Firm: The Organization of Economic Activity*. Vol. 1. New York.
- FRISCHMANN, B. M.–HOGENDORN, C. [2015]: Retrospectives: The Marginal Cost Controversy. *Journal of Economic Perspectives*, Vol. 29. No. 1. 193–206. o. <https://doi.org/10.1257/jep.29.1.193>.
- GROENEWEGEN, J.–VRIES, PIET DE [2016]: Coase and the regulation of public utilities. Megjelent: *Ménard, C.–Bertrand, E.* (szerk.): *The Elgar Companion to Ronald H. Coase*. Edward Elgar, Cheltenham, 249–261. o.
- HAZLETT, T. W.–PORTER, D.–SMITH, V. [2011]: Radio Spectrum and the Disruptive Clarity of Ronald Coase. *Journal of Law and Economics*, Vol. 54. No. S4. S125–S165. o. <https://doi.org/10.1086/662992>.
- HEMMEON, J. C. [1912]: *The History of the British Post Office*. Harvard University, Cambridge.
- HILL, P. [1887]: *The Post Office of Fifty Years Ago*. Cassell & Co., London–New York.
- HILL, R. [1837]: *Post Office Reform: Its Importance and Practicability*. Magánkiadás.
- HOLMSTROM, B. R.–TIROLE, J. [1989]: *The Theory of the Firm*. Megjelent: *Schmalensee, R.–Willig, R. D.* (szerk.): *Handbook of Industrial Organization*. Vol. I. Elsevier, 61–133. o. [https://doi.org/10.1016/s1573-448x\(89\)01005-8](https://doi.org/10.1016/s1573-448x(89)01005-8).
- HOTELLING, H. [1938]: The General Welfare in relation to Problems of Taxation and of Railway and Utility Rates. *Econometrica*, Vol. 6. No. 3. 242–269. o. <https://doi.org/10.2307/1907054>.
- KAPÁS JUDIT [2000]: A tranzakciós költségek tana a vállalatelméletben. Összefoglalás, kritika és új megközelítések. *Vezetéstudomány*, 31. évf. 7–8. sz. 10–24. o.
- KITCH, E. [1983]: The Fire of Truth: A Remembrance of Law and Economics at Chicago, 1932–1970. *Journal of Law and Economics*, Vol. 26. No. 1. 163–234. o. <https://doi.org/10.1086/467030>.

- LANDES, W. M.–LAHR–PASTOR, S. [2011]: Measuring Coase's Influence. *Journal of Law and Economics*, Vol. 54. No. S4. S383–S401. o. <https://doi.org/10.1086/666478>.
- LERNER, A. [1944]: *The Economics of Control*. Macmillan Co., New York.
- MADARÁSZ ALADÁR–VALENTINY PÁL [2015]: Vállalkozás, vállalatelmélet, vállalatörténet. Arthur Cole, Alfred Chandler és Ronald Coase – változatok „paradigmateremtésre”. *Korall*, 16. évf. 61. sz. 5–42. o.
- MARSHALL, A. [1994]: *Intelligence and espionage in the reign of Charles II. 1660–1685*. Cambridge University Press, Cambridge.
- MEDEMA, S. G. [1994]: *Ronald H. Coase*. Macmillan, London–New York.
- MÉNARD, C. [2016]: Ronald H. Coase and the economics of network infrastructures. Megjelent: *Ménard, C.–Bertrand, E.* (szerk.): *The Elgar Companion to Ronald H. Coase*. Edward Elgar, Cheltenham, 187–201. o.
- MIKE KÁROLY [2014]: Ronald Coase – itt és most. *Közgazdasági Szemle*, 61. évf. 3. sz. 315–323. o.
- MIKE KÁROLY [2016]: Merre vezessen a magyar kapitalizmus útja? Látkép Ronald Coase világitótornyából. *Közgazdasági Szemle*, 63. évf. 6. sz. 597–614. o. <https://doi.org/10.18414/ksz.2016.6.597>.
- MOSS, D. A.–FEIN, M. R. [2003]: Radio Regulation Revisited: Coase, the FCC, and the Public Interest. *Journal of Policy History*, Vol. 15. No. 4. 389–416. o. <https://doi.org/10.1353/jph.2003.0025>.
- PELTZMAN, S. [1991]: Handbook of Industrial Organization: A Review Article. *Journal of Political Economy*, Vol. 99. No. 1. 201–217. o. <https://doi.org/10.1086/261746>.
- SCHLEIFER, A. [2005]: Understanding Regulation. *European Financial Management*, Vol. 11. No. 4. 439–451. o. <https://doi.org/10.1111/j.1354-7798.2005.00291.x>.
- SEGAL, P. M.–WARNER, H. P. [1947]: Ownership of Broadcasting Frequencies: A Review. *Rocky Mountain Law Review*, Vol. 19. No. 2. 111–122. o.
- SHIRLEY, M. M. [2013]: Battles lost and wars won: Reflections on 'The Problem of Social Cost'. *Journal of Natural Resources Policy Research*, Vol. 5. No. 4. 243–247. o. <https://doi.org/10.1080/19390459.2013.834675>.
- SHIRLEY, M. M. [2016]: Ronald Coase: The makings of an iconoclast. Megjelent: *Ménard, C.–Bertrand, E.* (szerk.): *The Elgar Companion to Ronald H. Coase*. Edward Elgar, Cheltenham, 7–17. o. <https://doi.org/10.4337/9781782547990.00009>.
- STIGLER, G. [1966]: *The Theory of Price*. 3rd edition, MacMillan, New York.
- STIGLER, G. J. [1992]: Law or Economics? *The Journal of Law and Economics*, Vol. 35. No. 2. 455–468. o. <https://doi.org/10.1086/467262>.
- SZAKADÁT LÁSZLÓ [1995]: Ronald Coase és a közgazdaságtan módszertana. *Közgazdasági Szemle*, 42. évf. 11. sz. 1044–1051. o.
- SZALAI ÁKOS [2017]: Okozatosság a kártérítési jogban – joggazdaságtani megfontolások. *Polgári Jog*, 1. sz. https://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1700102.POJ.
- SZLÁVIK JÁNOS [2013]: *Fenntartható gazdálkodás*. Wolters Kluwer Complex, Budapest.
- TERJESEN, S.–WANG, N. [2013]: Coase on entrepreneurship. *Small Business Economics*, Vol. 40. No. 2. 173–184. o. <https://doi.org/10.1007/s11187-012-9468-2>.
- THOMAS, J. [2016]: Coase and the London School of Economics in the 1920s–1940s. Megjelent: *Ménard, C.–Bertrand, E.* (szerk.): *The Elgar Companion to Ronald H. Coase*. Edward Elgar, Cheltenham, 18–33. o. <https://doi.org/10.4337/9781782547990.00010>.
- TÖRÖK ÁDÁM [1992a]: A társadalmi költségek problémája egy kialakuló piaccgazdaságban. Bevezető Ronald Coase tanulmányához. *Ipgazdasági Szemle*, 20. évf. 1. sz. 9–15. o.

- TÖRÖK ÁDÁM [1992*b*]: A tulajdonjogok közgazdaságtana és a versenypolitika. A magyar gazdasági átalakulás egyes piacelméleti összefüggéseiről. *Közgazdasági Szemle*, 39. évf. 8. sz. 550–564. o.
- TURNER, E. [1918]: The Secrecy of the Post. *The English Historical Review*, Vol. 33. No. 131. 320–327. o. <https://doi.org/10.1093/ehr/xxxiii.cxxxi.320>.
- VALENTINY PÁL [2005]: Ronald Harry Coase. Megjelent: *Bekker Zsuzsa* (szerk.): *Közgazdasági Nobel-díjasok, 1969–2004*. KJK-KERSZÖV, Budapest, 523–539. o.
- VELJANOVSKI, C. [2015]: The Economics of Ronald Coase. Megjelent: *Veljanovski, C.* (szerk.): *Forever Contemporary: The Economics of Ronald Coase*. Institute of Economic Affairs, <https://iea.org.uk/wp-content/uploads/2016/07/Coase-interactive.pdf>.
- WARSH, D. [1991]: When the revolution was a party: How privatization was invented in the 1960s. *Boston Globe*, október 20.
- WILSON, T. [1945]: Price and Outlay Policy of State Enterprise. *Economic Journal*, Vol. 55. No. 220. 454–461. o. <https://doi.org/10.2307/2226038>.